Takács Péter[*]

Egy közjogi hungarikum: a „Szent Korona szuverenitása”

Szabadfalvi Józsefnek, a magyar jogbölcselet és államelmélet története állhatatos kutatójának, 65. születésnapjára

„A magyarok nemcsak különös nyelvet beszélnek, hanem koronájukról is valami rendkívüli dolgot hisznek. Azt ugyanis szerintük az angyal hozta Szt. István királynak, miért is meg vannak győződve arról, hogy ettől függ az ország sorsa […]”
Edward Brown,
angol utazó, 1673**

E tanulmány a magyar királyi koronához társított eszmék és a modern állam jellemzőjének tartott szuverenitás összekapcsolódásának egy tartalmilag is, terminológiai szempontból is jellegzetes elemére fókuszál: a „Szent Korona szuverenitása”-fogalom történeti, elmélettörténeti és államelméleti vonatkozásait vizsgálja. A terminus vitathatatlanul hungarikumnak számít, mint a tokaji aszú**,** a halasi csipke**,** a Pető-módszer és a védőnői szolgálat, ám ez utóbbiakkal ellentétben sokak szemében egy évezredes hagyomány része. A koronával kapcsolatos eszmék, elméletek és tanok[1] ugyanis hosszú évszázadok alatt alakultak ki, és változtak olyanná, amilyenként ma ismerjük azokat. A jelzett terminus azonban – akármit is gondoljunk az ahhoz közvetlenül is kapcsolódó elméletről (amit többen, miként arra alább utalok, Szent Korona-tanként vagy annak részeként azonosítanak) – a 19. század végén, illetve a 20. század elején jelent meg.

* Takács Péter, egyetemi tanár, SzE DFÁJK. E-mail: takacs.peter@outlook.hu

** Brown, Edward: *A Brief Account of Some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola, and Friuli.* Printed by T. R. for Benjamin Tooke, London, 1673, 6. Idézve az 1891-es magyar kiadásban megjelent szöveggel. Szamota István (szerk): *Régi utazások Magyarországon és a Balkánfélszigeten 1054–1717.* Franklin, Budapest, 1891, 309.

1 E kifejezések használatával kapcsolatban lásd az 5. szakasz megjegyzéseit. Az alapjelentést illetően kiindulópontként vö. Teszelszky, Kees: [S]zentkorona-eszme és [S]zentkorona-tan (szócikkek). In: Kőszeghy Péter (főszerk.)–Tamás Zsuzsanna (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. K*özépkor és kora újkor. XI. Balassi, Budapest, 2011, 113–117.

Első karakteres megfogalmazásai a következők. „*A magyar közjogi felfogás szerint a szuverenitás alanya a szent korona*" – fogalmazott Concha Győző 1891-ben.[2] „*A szent korona mysteriummal bír, a főhatalom benn[e]rejlőnek tekintetik*" – jelentette ki Timon Ákos 1907-ben[3] és több más alkalommal is. „[A] *szent korona az igazi souverain*" – ismételte számos kiadást megért tankönyvében Kmety Károly 1911-ben.[4] Ezen időszaknál korábban – bármit is gondoljunk a Szent Korona-tanként ismert elmélet kialakulásáról és változásairól – nem volt szokás a „Szent Korona szuverenitására" utalni; az adott korszakból (1891–1911) és a későbbről származó példák viszont hosszabban is sorolhatók volnának.

Sőt, a fogalomhasználat zenitje – paradox módon (hiszen ennek feltételei akkor már nem álltak fenn) – a két világháború közötti korszakra tehető. Ez a közjogi szakirodalomra is igaz, leglátványosabban azonban a bírósági ítéletek preambulumának 1930-ban előírt formulája[5] révén látható: az állami bíróságok ettől kezdve mintegy másfél évtizeden át a „*Szent Korona nevében*" hirdettek ítéletet. 2011-ben, a „historizáló alkotmányozás" jegyében és részeként felvetődött e régi megoldás visszaállításának lehetősége,[6] erre azonban nem került sort. Ám ami késik, az nem mindig múlik! – gondolhatják a történeti alkotmány hívei, mert szemükben a múló idő „mennyiségének" bizonyos összefüggésekben (és megint csak paradox módon) nincs jogi jelentősége. A 2011. évi CLXI. törvény ugyanis – feltehetőleg a magyar állam átnevezésére tekintettel és az antirepublikánus közgondolkodás megalapozásának részeként – lényegében megszüntette a bírósági ítéletek preambulumának a „magyar köztársaságra" utaló nyelvi performatívumát, és nem írt elő újat, amit az Országgyűlés elnöke 2019-ben „jogalkotói mulasztásnak" minősített. Elvi jelleggel, és kontrafaktuális módon kijelentette azt is, hogy „az eljáró bíróságok csakis a magyar állam vagy az Alaptörvény szerint Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét megtestesítő Szent Korona nevében hozhatják meg ítéleteiket".[7]

2 Concha Győző: Közjog és magyar közjog. *Magyar Igazságügy*, 1891/2, 58.

3 Timon Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége.* Rákosi J., Budapest, 1907, 5.

4 Kmety Károly: *A magyar közjog tankönyve.* Grill, Budapest, 19115, XVIII.

5 A „törvénykezés egyszerűsítéséről" szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk 1. §-a szerint „A bírói hatalmat az állami bíróságok a Magyar Szent Korona nevében gyakorolják. Ennek megfelelően módosulnak az eljárási szabályoknak azok a rendelkezései, amelyek meghatározzák, hogy a bíróságok kinek a nevében hozzák ítéleteiket és más határozataikat." Az egyes bíróságok ügyrendjei ezután kimondták (példaként lásd a Hatásköri Bíróságnak az 1931. évi 2.700. M. E. sz. rendelettel jóváhagyott ügyrendjét), hogy az ügydöntő határozatnak tartalmaznia kell – egyebek mellett – „annak a kijelentését, hogy a határozat a Magyar Szent Korona nevében hozatott". Ez 1946 elejéig tartott. A bíróságok 1946-tól a „*Magyar Köztársaság nevében*", 1949 után a „*Magyar Népköztársaság nevében*", 1989 után pedig egy másik „*Magyar Köztársaság nevében*" hoztak ítéletet.

6 Vö. Kapa Mátyás: Bírósági ítéletek a Szent Korona nevében? In: Téglási András (szerk.): *Történelmi tradíciók és az új Alkotmány. Tanulmánykötet*. Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága, Budapest, 2011, 64. A „historizáló alkotmányozás" Szente Zoltán kifejezése; lásd egy alább hivatkozott írását.

7 Lásd a magyar bírói függetlenséget garantáló 1869. évi IV. tc. 150. évfordulójára az Országgyűlés Felsőházi üléstermében rendezett 2019-es konferencia hanganyagát a Kúria honlapján (https://kuria-birosag.hu); 2019. április 24.: *Az Országgyűlés elnökének megnyitója* 8:00–8:50.

A vizsgálni kívánt fogalom 1946 után, és főleg 1948 és 1990 között alig bukkant fel a hazai diskurzusokban; s ha a Szent Koronáról olykor ezekben a korszakokban is születtek elemzések, különösen a koronánk az Egyesült Államok általi 1978-as visszaszolgáltatása után, annak szuverenitásáról senki sem beszélt.[8] 1990 után azonban a kifejezés – olykor határozott, máskor bátortalan kontextusokban – újra feltűnt a hazai szakirodalomban, bár csak sporadikusan használták.[9] Ez érthető is, hiszen a 20. századi magyar történelem folyamán – amint arra mindjárt utalok – szétporladtak alkalmazásának minimális valóságfeltételei. A bátortalanságot kivéve ugyanez a helyzet a publicisztikába sorolható írások esetén is, ahol alkalmasint[10] ugyancsak találkozhatunk vele.

1. Előzetes megjegyzések

A „Szent Korona szuverenitása” a magyar királyi koronához társított elgondolások egyike. Ezek fejlődésének főbb állomásait illetően a szakirodalomban van ugyan egyfajta közmegegyezés, több kérdésben azonban komoly nézetkülönbségekkel szembesülünk, melyek az előbbiekkel kapcsolatos konszenzust látszólagossá teszik. Ez megnehezíti a szóban forgó fogalom és terminus értelmezését. A vitatott kérdések közül itt hármat említek.

Először azt, hogy egy néhány éve részletesen is kifejtett, szakszerűen alátámasztott és gondosan megérvelt történészi álláspont megkérdőjelezte a Szent Korona-tan

8 Érdekes kontraszt viszont, hogy az amerikai Képviselőház egyik albizottságának a korona visszaszolgáltatásával kapcsolatban tartott meghallgatásán, ahol magyar emigráns szervezetek képviselői nyilatkozhattak Jimmy Carter elnök döntéséről, 27 alkalommal került szóba a szuverenitás – többnyire azonban abban az értelemben, hogy a kádári Magyarországon ez hiányzott vagy korlátozott volt, s ezért a koronát nem kellene visszaadni. Vö. *The Holy Crown of St. Stephen and United States-Hungarian relations – Hearing before the Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee on International Relations, House of Representatives. 1977*. U.S. Government Printing Office, Washington, 1978. passim.

9 Lásd például Tóth Zoltán József: A Szent Korona és a Szentkorona-tan. In: Tóth Zoltán József (szerk.): *A magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón.* Szent István Társulat, Budapest, 1999, 275–277.; Zétényi Zsolt: Bevezető gondolatok. In: Zétényi Zsolt (szerk.): *A történeti alkotmány – Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010, 163. és uő: A magyar örökkévalósági klauzula: az állami és nemzeti függetlenség. *Hitel,* 2023/3, 61–88., 74–76.; Bódi Stefánia: Gondolatok a Szent Korona-tan mint közjogi szuverenitásfogalom személyfelettiségéről. *Jogelméleti Szemle*, 2023/1, 3 és 7–8. A dualizmus korabeli terminológia felelevenítéseként lásd még (a területi főhatalom változására utalva) Szabó Szilárd: Bosznia-Hercegovina 1908-as annexiójának közjogi vonatkozásai. *Történeti Tanulmányok*, 2003, 187.

10 Lásd például Jókuthy Zoltán: „A Szent Korona közjogi fogalom” [Interjú G. Nagyné Maczó Ágnessel]. *Magyar Demokrata*, 1999. augusztus 19., 8–9.; Fáy Árpád: Vitaindító. Fáy Árpád (szerk.): In: *Konferencia az alkotmányról az Európai Unió kapujában.* Püski, Budapest, 2002, 52–53.; „Élő alkotmány” [Interjú dr. Tóth Zoltán Józseffel]. *Magyar Demokrata,* 2009. október 7., 34–36.; Lencsés Károly: „A nemzeti biológiai megmaradás feltételei – avagy a tökéletesség titka. A HM helyettes államtitkára szerint a Szent Korona szuverenitása a megoldás.” *Népszabadság,* 2010. június 15., 4.

kialakulásával kapcsolatos uralkodó felfogást. Péter László szerint e tan (melyhez a kérdéses fogalom tartozik) – miközben a Szent István koronájával kapcsolatos nemzeti hagyomány több száz éves – nem középkori mű, és nem is Werbőczy István alkotása, ahogy azt sokan gondolták és gondolják, továbbá nem Hajnik Imre elméletéhez köthető, ahogyan Eckhart Ferenc sugallta, hanem a 19. század végén született, mint a budapesti jogi kar professzorainak innovációja.[11] E tan – amint azt eddig is tudtuk – nem teljesen felelt meg a történeti tényeknek, bár más, akár pozitívnak is mondható funkciókkal ettől még rendelkezhetett. Kidolgozása ugyanakkor nem pusztán a több évszázados koronahagyomány egyes elemeinek egyszerű átrendezése volt, hanem – mint Péter sugallta – bizonyos feltételek mellett egy új hagyomány megteremtéseként is értékelhető. Ha ez az álláspont az esetleges kritikákkal szemben is tartani tudja magát, és a tudományos diszkussziók során elfogadottá válik, az döntő módon és mértékben fogja átalakítani a nemzeti hagyomány más elemeiről kialakult elképzelések megítélését is.

Másodszor, s részben a fentiektől függetlenül, részben azzal összefüggésben, viták tárgya a Szent Korona-eszme és a Szent Korona-tan „mai érvénye": aktualitása és aktualizálhatósága, s bármely jelenkori közjogi probléma szempontjából vett alkalmazhatósága. Az egyik álláspont képviselője, Kocsis István az 1990-es években így fogalmazott:

> *„A Szent Korona továbbra is a magyar államhatalom alanya, s a Szentkorona-tan sem csak emléke egy dicsőbb magyar múltnak, hanem érvényben lévő, kötelező erejű közjogi tan."*[12]

Másfelől viszont, még azok között is, akik nem tekintik alkotmányjogi mítosznak e tant, akadtak olyanok, akik szerint nemcsak lehetséges, de szükséges is felülvizsgálni az érvényességét. Zlinszky János véleménye például 2006-ban így hangzott:

> *„Ha pedig a ma élő nemzetnek nincs arra irányuló közakarata, hogy valaha szentnek tartott formákhoz visszatérjen, és amúgy is nehezen összehozható közakaratát terméketlen közjogi vitákban őrölje fel ismét, akkor volt nemzedékek döntése erre nem kötelezheti [...] Őseinknek tisztelettel tartozunk, de nem állunk hatalmuk alatt [...]"*[13]

11 Péter László: The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible. *The Slavonic and East European Review.* 2003/3, 421–510., különösen 478–490. (Reprint In: Péter László–Lojkó Miklós (szerk.): *Hungary's long Nineteenth Century. Constitutional and Democratic Traditions in a European Perspective.* Brill, Leiden, 2012, 15–112.) Magyarul Péter László: *Magyarország látható és láthatatlan Szent Koronája.* (Ford.: Takács Péter.) Budapest, kézirat [gépirat], 2026.

12 Kocsis István: *A Szent Korona tana. Múltja, jelene, jövője.* Püski, Budapest, 19962, 5. (kiemelés csak itt). Lásd még az első kiadást is, ettől némileg eltérő szövegezéssel: Püski, Budapest, 1995, 11.

13 Zlinszky János: A Szent Korona tan – „mai érvényében". *Magyar Szemle. Új folyam*, 2006/1, 177–182. (kiemelés csak itt). (Reprint: Zlinszky János: *A XII. táblától a 12 ponton át a magánjog új törvénykönyvéig. Válogatott tanulmányok.* Szent István Társulat, Budapest, 2013, 182.) Ez az álláspont érintheti a jogfolytonossági

S miben állna a Szent Korona sokszor deklarált „közjogi szerepe”,[14] már ha még ma is lenne ilyen neki?

Az – példának okáért –, hogy az alkotmány szerint „a Magyar Köztársaság címerében a Szent Korona szerepel[t]”,[15] vagy az Alaptörvény szerint Magyarország címerének „pajzs[á]n a magyar Szent Korona nyugszik”, legfeljebb „közjogi vonatkozás”, de nem normatív szerep. Miként annak kinyilatkoztatása sem az, hogy e korona (a koronatörvény szerint) „a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban”, vagy (az Alaptörvény szerint) „megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”.[16] A deklarációk ugyanis még akkor sem bírnak normatív[17] közjogi funkcióval, ha azokat egy alkotmány, alaptörvény vagy más fontos jogszabály szövegében helyezik el.

Az érvényességprobléma természetesen nem ma, és nem 1990-ben, de még csak nem is 1946-ban vagy 1949-ben vetődött fel, hanem – álláspontom szerint – 1918/1920-ban, amikor – a magyar állam katonai veresége, teljes összeomlása és két forradalom után, az első világháborúban győztes hatalmak által kialakított nemzetközi rendben – egy „kis-Magyarország”: a „trianoni Magyarország” lépett a csaknem ezerévesnek és nemzetileg magyarnak gondolt „történelmi” vagy „nagy-Magyarország” örökébe. Az ezzel járó nehézségek (így a Szent Korona-fogalomnak az államterületre való alkalmazhatatlansága, majd egy magyar királynak az 1921-es trónfosztás utáni „hiánya” stb.) a második világháború befejezése után, különösen pedig – a köztársaság kikiáltásával,

kérdéseket, s azt is jelenti: a közjogi hagyományok rendje megújítható, s egy „rendszerváltozás” idején új alkotmányos rendszer is létrehozható.

14 A régi szakirodalom szerint – lásd például Timon (1907): i. m.; Timon Ákos: *A szent korona elmélete és a koronázás*. Hornyánszky, Budapest, 1916. Stephaneum, Budapest, 19202 (Reprint: História Antik, Budapest, 2013; Újraszerkesztett kiadás: Hermit, Miskolc, 2017; Nemzeti Örökség Kiadó, Budapest, 2017.); Mihályfi Ákos: A magyar királykoronázás jelentősége. Ünnepi beszéd a budapesti kir. magy. tud-egyetem díszközgyűlésén 1917. január 22-én. Egyetemi, Budapest, 1917, 21.; Bartoniek Emma: *A magyar királykoronázások története.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1939, 33–57. A „közjogi szerep” elsősorban a koronázás és az ahhoz kapcsolódó jogi aktusok, így a koronázási hitlevél kiadása és az eskü letétele alkotmányjogi következményeinek beállásában (például a törvényszentesítési jog megszerzése stb.) állt. Egy olyan jogi kultúrában – teszem hozzá –, amely nem ismerte sem a „*rex non moritur*” (a király soha nem hal meg) vagy a „*le roi est mort, vive le roi*” (meghalt a király, éljen a király!) elvét, sem a király két teste *(„the king's two bodies”)* gondolatát.

15 Lásd ehhez Koltay András: Jelkép vagy hatalom? Beszélgetés Kukorelli István alkotmánybíróval a Szent Korona-törvényről. Ítélet, 2001. május 3. 8., valamint ehhez Koltay András: Nemzeti jelképek. In: *Kukorelli-kommentár.* Gondolat, Budapest, 2022, 285–290. Lásd még a 26/2000. (VII. 6.) AB határozatot.

16 Lásd 2000. évi I. törvény, preambulum, és Alaptörvény, Nemzeti hitvallás (kiemelés csak itt).

17 A mai magyar jogban a Szent Koronához kapcsolódó egyetlen általános érvényű normatív következmény (hiszen a 2011. évi CCII. törvény 5. § (3) bekezdésében foglaltakat, valamint a 2. melléklet leírásait nem tekinthetjük ilyennek) büntetőjogi jellegű: a 2012. évi C. törvény (Btk) 334. §-a szerint (hatályos: 2013. július 1-jétől) Magyarországon nagy nyilvánosság előtt büntetés terhe mellett tilos a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezést használni, vagy azt más módon meggyalázni. A magyar büntetőjog ilyen értelmű alakítására vonatkozó indítványt a Jobbik nevű, egykor szélsőjobboldalinak, majd „nemzeti radikálisnak” mondott párt öt képviselője – Gaudi-Nagy Tamás, Gyüre Csaba, Hegedűs Tamás, Pörzse Sándor, Staudt Gábor – nyújtotta be „képviselői önálló indítványként” 2010. szeptember 13-án (T/1169. sz.).

a párizsi békeszerződéssel, a kommunista hatalomátvétellel – azt követően jelentősen megsokszorozódtak. 1949-ben hatalmi-emlékezetpolitikai döntéssel évtizedekre kivonták a közgondolkodásból a koronaeszméket és a Szent Korona-tant. Amikor aztán 40 évvel később, vagyis mintegy három és fél évtizeddel ezelőtt – lényegében ugyancsak politikai döntés révén – levették őket az eszmetörténet lélegeztetőgépéről, sokan abban reménykedtek, hogy majd új erőre kapnak. Mindmáig azonban nem kaptak, amin azt értem, hogy az ezen munkálkodók igyekezete ellenére – szemben a korona mint *regália* elemzéseivel, ahol az elmúlt évtizedekben is jelentős tudományos eredmények születtek[18] – tartalmi értelemben ezeket senkinek sem sikerült megújítania.

Egy *harmadik* nézetkülönbség a Szent Korona-eszme és -tan szélesebb kontextusát jelentő történelmi alkotmány mai tartalma, állandó és változó komponenseinek mibenléte terén vetődik fel,[19] ideértve az államforma-probléma egyik fő kérdését is: vajon a tanból és a Szent Korona-eszméből monarchikus államforma következik-e, vagy „csak" – amit manapság látunk – egyfajta antirepublikanizmus?[20] Ez utóbbi úgy is megfogalmazható, hogy vajon a „köztársasági eszme" tekinthető-e a Szent Korona-tan diametrális ellentétének, vagy valami más. Egy másik gondolati síkon a kérdés az, hogy ezen eszméknek és tanoknak van-e valamilyen spontán vagy tudatosan felvállalt ideológiai szerepük, s ha igen, e hagyomány milyen társadalmi és állami rendet legitimál.[21]

18 Lásd különösen a Pálffy Géza által vezetett Szent Korona Kutatócsoport tagjainak – így Tóth Csabának és Tóth Gergelynek, Kerny Teréziának és másoknak – az írásait. Lásd még Tóth Endre et al.: *A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények*. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2018, bővített és átdolgozott kiadás: 2022.

19 Lásd ezzel kapcsolatban például Szabó István és Szente Zoltán alkalmi pengeváltásait. Szente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle,* 2011/3, 1–13.; Szente Zoltán: A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza. *Közjogi Szemle,* 2019/1, 1–8.; Szabó István: A történeti alkotmány jelentősége, a Szent Korona-tan az Alaptörvényben. In: Varga Réka–Mázi András (szerk.): *10 éves az Alaptörvény.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2022, 145–151.

20 Vö. például Egresi Katalin: A Szent-Korona tan és a köztársasági eszme a magyar politikai gondolkodásban. Egy 1999-es törvényjavaslat jelentősége. *Leviatán* [Győr], 2005/3, 23–46.; Szabó István: A Szent Korona és az államforma. In: Peres Zsuzsanna–Bathó Gábor (szerk.): Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 981–990.; Schweitzer Gábor: Összeegyeztethető-e a köztársasági államforma a történeti alkotmánnyal? Csekey István előadása a Magyar Köztársaság alkotmányáról. Δίκη [*Díké*]. *A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata,* 2022/2, 31–39. A mai magyar köztársaságon belüli antirepublikanizmusról lásd Takács Péter: *Az államok rendszertana és tipológiája. Államelméleti elemzés.* Gondolat, Budapest, 2023, 15. és 496–501.

21 Lásd például Szigeti Péter: Legitimációs viták Magyarországon a köztársasági eszme és a Szent Korona-tan alkotmányosságáról (1990–1999). In: *Norma és valóság. Válogatott tanulmányok a jogelmélet, az alkotmányjog és a politikaelmélet köréből*. Széchenyi István Egyetem–MTA Politikai Tudományok Intézete, 2006, 152–167.

2. A korona és a szuverenitás összekapcsolódásának történeti kontextusa – három elgondolás

A koronaeszme és a szuverenitásgondolat összekapcsolódása az eszmetörténet szokásos léptékéhez mérten alighanem csak egy pillanat. Hiszen a Szent Koronával kapcsolatos elgondolások több mint fél évezredes, egyes vélemények szerint ezeréves története során e „korona szuverenitásáról” – nem számolva itt az 1990 utáni, többnyire „rehabilitációs” célú hivatkozásokat – explicit módon csupán négy-öt évtizeden át, 1891 és 1945 között beszéltek. S ha esetleg – nem követelve meg a sajátos terminológiát és a kifejtett elméletet – a szuverenitásnak egy másik jelentését vennénk alapul, ez az időtartam még akkor is legfeljebb egy bő évszázadra, az 1830 és 1945 közötti időszakra tehető. Most ezeket az alternatívákat tekintem át, felvetve egy harmadik lehetőséget is.

(1) A mai magyar jogtudomány sok képviselője úgy véli, olykor egyes történészek által is megerősítve, hogy a Szent Koronával kapcsolatos eszmék kifejtése és a szuverenitás gondolata már a (rendszerint Werbőczyhez datált) kezdetektől kéz a kézben járt. Ennek feltételezéséhez csak arra van szükségük, hogy olyannyira kibővítsék – s ezzel leegyszerűsítsék – a szuverenitásfogalmat, hogy az már Werbőczy idejében, sőt Werbőczynél is megtalálható legyen. Kukorelli István például azt állapította meg, hogy

> *„Werbőczy Szent Korona tanában a Korona önálló közjogi fogalom, amely a nemzeti szuverenitás teljességének a kifejezője”.*[22]

Más, hasonló megfogalmazások szerint e tan nem a nemzeti szuverenitás „*teljességének kifejezője*”, hanem „*a nemzeti szuverenitás érzete kialakulásának előmozdítója*”,[23] az általában vett szuverenitás „*biztosítéka*”,[24] megalapozója, védelmezője, „*az önálló magyar államiság megőrző ereje*”,[25] vagy a magyar állam önálló léte fennállásának „*bizonyítási eszköze*”.[26] Egy megújultnak tűnő, de valójában a szuverenitáselméleteket leképező

22 Kukorelli István: Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. In: Máthé Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán.* NKE, Budapest, 2014, 406–407. Ugyanígy Kukorelli István: Werbőczy „közjoga”. *Jogtörténeti Szemle*, 2014/4–2015/1, 63. E nézetet lásd még a magyar állam „karakterét” megállapítani kívánó kötetben is. Lásd Pongrácz Alex: A magyar szuverenitásfelfogás története. In: Orbán Balázs–Szalai Zoltán (szerk.): *Ezer éve Európa közepén. A magyar állam karaktere.* Mathias Corvinus Collegium Tihanyi Alapítvány, Budapest, 2019, 200.

23 Fodor Pál: Werbőczy, az államépítő és politikus. In: Máthé (szerk.) (2014): i. m., 194.

24 Vö. Horváth Attila: A történeti alkotmány, a Szent Korona-tan mint a szuverenitás biztosítéka. In: Karácsony András (szerk.): *Szuverenitáskérdések. Elméletek, történetek.* Gondolat, Budapest, 2020, 114–137.

25 „A mohácsi vész (1526) után, amikor az Magyarország három részre szakadt és a Török Birodalom a középső részét elfoglalta, a Szent Korona az ország és a nemzet egységének a jelképévé vált. A Szent Korona-tan megőrző erejévé vált a magyar államiságnak, az ország újra egyesítésére irányuló törekvéseknek még akár a Habsburg-házi királyokkal szemben is.” Horváth: i. m., 122.

26 Barna Attila: A Felség és a Szuverén. A reformkori rendszeres büntetőjogi munkálatok és a szuverenitás elméletei. In: Heil Kristóf Mihály (szerk.): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok.* Gondolat, Budapest, 2023, 110.: „a Szent Korona-tan segítséget nyújtott a szuverenitás fennállásának, az önálló államiság bizonyításához […]”

fogalmi rendben ugyanide jutnak azok is, akik szerint „Werbőczy Szent Korona-tana" a nemzeti „*alkotmányos identitás*" „*előzménye*",[27] esetleg a „*közjogi autonómia előképe*".[28]

Talán indokolni sem kell, annyira egyértelmű, hogy ezek a megállapítások nem elmélettörténeti tényeket vagy összefüggéseket állapítanak meg, hanem a 2010 utáni egy-másfél évtizedben Magyarországon kialakult politikai-legitimációs szükségleteket elégítenek ki.

Általában is, de a hivatkozott gondolatok történeti kontextusából konkrétan is tudható, hogy – még ha a „Szent Korona szuverenitását" Werbőczyhez is kötnénk (amit nem teszünk) – Werbőczynek a koronaelméletek más területén akár jelentősnek vagy döntőnek is mondható jogkönyve a 16. század elején legfeljebb a köznemesi érdekeket szolgálta (amint megalkotója is tette, amíg nem állt a török uralom szolgálatába), némileg később pedig a nagyhatalmak által megtépázott ország egysége helyreállításának referenciája volt.

Ám ha ezt jelentené a „szuverenitás", akkor az bizony nem sokat jelent! S nem is jelenthet, hiszen az 1504 és 1514 között íródott, majd 1517-ben megjelent műben kifejtett gondolatokat nem helyes olyan fogalom alapján értelmezni, amelyet, és amelynek első elméletét, egy francia gondolkodó, Jean Bodin – aki ekkortájt Vermandois megye követeként a blois-i rendi gyűlésen politizált, majd kegyvesztettsége előtt III. (Valois) Károly királlyal vacsorázgatott, mint a király öccsének, Alençon hercegének szolgálatában álló jogász – mintegy hat évtizeddel később, 1576-ban vetett papírra, fejtett ki és terjesztett el. S tette ezt a „fejedelmi szuverenitás" formájában, melyet aztán körülbelül kétszáz évvel később, vagyis csak a 18. században követett, más franciák által kifejtve, a „nép-", majd némileg még később a (fent hivatkozott) „nemzet-", illetőleg „nemzeti szuverenitás" eszméje, és ezután az angol „parlamenti", valamint a német „államszuverenitás" tana!

Werbőczynél tehát nemcsak azért nem beszélhetünk a Szent Korona és a szuverenitás (alkotmányos identitás, közjogi autonómia) bármilyen értelmű kapcsolatáról, mert az ő korában nem létezett „nemzet", hanem azért sem, mert ismeretlen volt számára a „szuverenitás" eszméje és fogalma.

(2) A Szent Korona-eszme és a szuverenitásgondolat összekapcsolódásának létezik egy másik, a fentiektől különböző forrásvidéke is. Ez Concha Győzőnek egy nem túl hangsúlyos, de inspiratív megjegyzése szerint nem Werbőczynél, hanem a magyar reformkorban keresendő. Ha komolyan vesszük e megjegyzést,[29] e kapcsolat Kölcsey

27 Paczolay Péter: A király igazsága – A hatalom gyakorlása és korlátai Werbőczy művében. In: Máthé (szerk.) (2014): i. m., 387.

28 Varga Zs. András: A közjogi autonómia előképe a Tripartitumban. In: Csehi Zoltán–Szabó István–Schanda Balázs–Varga Zs. András (szerk.): *A Hármaskönyv 500. évfordulóján.* Pázmány Press, Budapest, 2015, 25–39.

29 Lásd Concha Győző: *Politika*. 1. kötet: *Alkotmánytan*. Eggenberger, Budapest, 1895, 229. A második kiadásban: Grill, Budapest, 19072, 239.

Ferenc 1830-as években mondott beszédeiben jelent meg (magára a szuverenitásfogalomra való utalás nélkül persze, ami egy költőtől és szónoktól nem is volt elvárható). 1830-ban Kölcsey Nagykárolyban így fogalmazott:

> *„Mert, jegy a mi koronánk, jegye a független akaratnak, melynek önkényű mozdulatából egy szabad bajoknép fejedelmet választott magának, óhajtván a féketlenséget elfojtani, és emberi s nemzeti jogait egyetlenegy középpontban egyesíteni, nehogy széjjeloszlás miatt meggyengüljenek; zálog a mi koronánk, záloga a legfontosabb kötelességnek, mely fejedelmet nép, és népet fejedelem iránt viszonos tartozások alól [alatt] feloldhatatlanul tart, melyet a fejedelmi szent esküvés s népi hódolás a vallás felsége közelébe emel fel; pecsét a mi koronánk, pecsétje a fejedelem és a nép kölcsönös egyezkedésének […]”*[30] *stb.*

Két évvel később, megyei főjegyzővé, majd országgyűlési követté válásának évében tartott beszédében az „*alkotványi közszabadságra*” tekintettel lényegében ugyanezt – „*a szabad nemzet egy testbe foglalásának*” és Szent István koronájához kapcsolásának a gondolatát – ventilálta ki magából a költő.[31]

Mint látható, Kölcsey szövegeiben a *nemzeti egység* gondolata a kollektív *akaratképződés* hierarchikus mechanizmusán keresztül egyszerre mutatott a *függetlenség* és a *belső rend* megteremtése, illetve fenntartása felé, vagyis ő valóban valamiféle szuverenitásról beszélt, s e négyelemű gondolatsor minden tagját összekapcsolta a koronával. Ezért e beszédekről, még ha a szuverenitás *tanár*ól formailag nem is sokat mondanak, annyi mindenképpen kijelenthető, hogy egy tétova lépést jelenthettek azon az úton, amelyen a „Szent Korona szuverenitása”-gondolat később megfogalmazódott.

(3) A Szent Korona szuverenitásával kapcsolatos gondolat érdemleges kifejtésére csupán az Osztrák–Magyar Monarchia idején, az 1867-ben létrehozott állam válságtüneteinek megjelenésekor, vagyis a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeiben került sor. Ahhoz, hogy e gondolat megszülethessen, két előfeltételnek kellett teljesülnie: az egyik a szuverenitás („fölségi jog” stb.) fogalmának és változatos elméleti értelmezéseinek széles körű elterjedése, a másik az addigra szinte elfelejtett Szent

30 Kölcsey Ferenc: Követek visszaérkezésekor, koronázás után [politikai beszéd, Nagykároly, 1830]. In: *Kölcsey Ferenc összes művei, 2*. Szépirodalmi, Budapest, 1960, 42. Modernizált átiratban lásd Kardos József: *A szentkorona-tan története 1919–1944.* Akadémiai, Budapest, 1987, 19.; Értelmezve Kardos József: *A Szent Korona-tan és a legitimizmus.* Gondolat, Budapest, 2012, 14–19.

31 „Őseink az ország egyetemi érdekeit, s a jus[s]okat, miket egyes polgár sem bírni, sem gyakorolni közszerelem nélkül nem képes, a koronában megtestesítették; s e koronát tették fel a választott főre, hogy legyen az alkotványi közszabadság fenntartásának képviselője. Szentnek nevezék a koronát; mert a legszentebbnek gondolatát köték hozzája: gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesült néperőnek, mely ne[m] csak idegen bitorló, de egyes honfiak féketlensége s hatalomvágya ellen is bonthatatlan gátat emel.” Kölcsey Ferenc: Beszéd I. Ferenc király uralkodása negyvenedik évi ünnepén [Nagykároly, 1832. márc. 1.]. In: Kölcsey (1960): i. m., 57.

Korona-eszme *újjáéledése,* vagy egy azzal összefüggő, meghatározott tan invenciózus „feltalálása" volt.

Az előbbi lassan terjedt el a magyar közéleti beszédben, de ez a 19. század folyamán megtörtént. Kazinczy Ferenc például még csak ízlelgette a fogalmat (például amikor leveleiben „souverain Nemzetekről" írt); Eötvös József könyveiben azonban már sok helyen felbukkant; igaz, rendszertelenül és gyakran francia kontextusban. Ezzel szemben a század második felének jogászai rendszeresen tárgyalták, ám – mint például Récsi Emil – gyakran csak az ún. felségjogok fogalmi foglalatának, keretének tartva azt.[32] A szuverenitás első teljes elméletét nálunk Concha Győző fejtette ki a *Politika* első kötetében.[33] Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy e műben Concha nem a Szent Korona-elmélet kontextusában tárgyalta a szuverenitást (s nem használta a „Szent Korona szuverenitása" terminust sem), bár hosszasan elemezte Ausztria és Magyarország államkapcsolatának általános és aktuális kérdéseit,[34] amiből – mint arra mindjárt utalok – a fogalom az ő 1891-es megjegyzései nyomán kibomlott.

Ami a második feltételt, a korona addigi elméletét illeti, annak jelentősége a 16–17. századi, „klasszikusnak" mondott szerzők (Werbőczy, Révay) után – s a 18. századi jogászok[35] és „alkalmi" publicisták[36] munkássága ellenére is – a 19. századra elenyészett. Eckhart Ferenc egyenesen úgy fogalmazott, hogy

> *„[…] közjogi íróink az 1890-es évekig nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a szent koronatannak […] [Könyveikben] magával a szent korona tanával, mint alkotmányunk alaptételével, nem találkozunk […] a kiegyezés után a koronázás fontosságának és a korona tiszteletének kiemelésén kívül nem is vettek tudomást a szent korona tanáról."*[37]

32 Récsi Emil: *Magyarország közjoga amint 1848-ig s 1848-ban fennállott.* Pfeifer, Buda-Pest, 1861, különösen 168–277.

33 Vö. Concha (1895): i. m. különösen 216–271., 303–340. és 342–347.; Concha (1907): i. m., különösen 254–284. és 319–361.

34 Lásd Concha (1907): i. m., 619–649.

35 Így például Bencsik Mihály, Szerémi László, Rosenmann István, Hajnóczy József, Demjén Antal és Grossing Ferenc Rudolf. Munkáikról lásd *Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. MTA, Budapest,* 1941, 300–304. (Reprint: *Attraktor,* Máriabesnyő-Gödöllő*, 2003, 182–184.) és* Kocsis (1996): i. m., 239–240.

36 Mint például Decsy Sámuel: *A' magyar Szent koronának és az ah[h]oz tartozó tárgyaknak historiája*. Alberti Ignácz, Béts [Bécs], 1792, 547.; Hasonmás kiadás: Kossuth, Budapest, 2008; valamint *A' magyar Szent Koronáról. Doct. Décsy Sámueltől írtt históriának meg-rostálása Katona István által.* Királyi Akadémia, Buda, 1793.; Hasonmás kiadása: Pytheas, Budapest, 2009.

37 Lásd Eckhart (1941): i. m., 315. Eckhart (2003): i. m., *189–190.* Hasonlóan Szente Zoltán: The Doctrine of the Holy Crown in the Hungarian Historical Constitution. *Journal on European History of Law*, 2013/1, 110–112.

A 19. század közjogászai[38] elsősorban koronázási ékszernek, az „ország ékességének” (Récsi Emil)[39] vagy az állam szimbólumának tekintették a koronát. Bár alkalmilag utalt rá, nem játszott különösebb szerepet Deák Ferenc írásaiban sem.[40]

Az általánosan elterjedt felfogás szerint a Szent Korona-eszmét több száz éves szendergés után (Concha szerint) Szabó Béla, (Eckhart szerint pedig) Hajnik Imre ébresztette fel Csipkerózsika-álmából. Ám mindkét megközelítés (ún. „közjogi felfogása” ellenére Hajniké is) kissé „magánjogias” volt: inkább a tulajdon- és birtokviszonyokkal állt kapcsolatban, semmint a szuverenitással mint főhatalommal.

Szabó Béla szerint a magyar „fölségi jog” azért van „a koronában letéve”, „mert azé az egyetemes magyar földtulajdon”, s így „a magyar álladalom mint földtér” a Habsburg királyoknak nem vált „*dinasztikus tulajdonává*”, tehát nem is olvasztható bele az ausztriai birodalomba.[41] Hajnik Imre úgy vélte: „a magyar közélet kizárólag a földbirtokra lett fektetve”, s „a közszereplés mértéke a birtokéval esett egybe”. Igaz ugyan, hogy a középkor előrehaladtával e rendben szerepet kaptak a hűbéries – „vagy amint azt Magyarországban mondották, rendi” – „minősége[k]”, ennek magyar jellegét mindazonáltal „a szent korona fogalmában és tanában kifejezést nyerő közjogi felfogás” adta meg.[42] Már egy ilyen rövid összefoglalásból is látható, hogy Hajnik álláspontja ellentmondásos volt: Magyarországon „a szent korona minden szabad birtokjog forrása”, de itt soha nem volt „klasszikus” értelemben vett hűbériség. A magánjogias szemléletűnek megmaradó nyugati hűbériség és a közjogias felfogásúvá lett magyarság kissé romantikus-historizáló szembeállítása végül is a magyar történelmi jogfejlődés különutas voltának egyik megalapozása lett. E különutasság – a „sajátos magyar út”, később a „sajátos közép-európaiság”

38 Így Bartal György, Cziráki Antal Mózes, Miskolczy Károly, Kiss István, Récsi Emil, Friedrich Schuler von Libloy, Virozsil Antal, Boncz Ferenc, Csillag Gyula, Korbuly Imre, Máriássy Béla és mások. Munkásságukról részletesebben lásd ugyancsak Eckhart (1941): i. m., 304–314. Eckhart (2003): i. m., 184–191. Néhányukról lásd Kocsis (1996): i. m., 250.

39 Récsi: i. m., 195–200. (Úgy tűnik, hogy e mű Löw Tóbiás által „rendezett és bővített” második kiadása – Pfeifer, Pest, 18692 – nem tartalmazza e kifejezést.)

40 Ettől eltérő értékelésként lásd Kocsis (1996): i. m., 10–11. és 244–249.

41 Vö. Szabó Béla: *A Magyar Korona országainak státuszjogi és monarchiai állása 'a pragmatica sanctio szerint.* Schmid és Busch, Pozsony, 1848. (Reprint: Szabó Béla: *Honunk státusjogi állása*. Magyar Közlöny, Budapest, 2008; Az eredeti címmel: Históriaantik, h. n., 2013, 74.).

42 Hajnik Imre: *Magyarország az Árpád királyoktól az ősiségnek megállapításáig és a hűbéri Európa. Állam- és jogtörténelmi kísérlet a magyar álladalmi és társadalmi élet alapzatainak és fejlődési irányainak feltüntetésére*. Heckenast, Pest, 1867.; és Hajnik Imre: *Egyetemes európai jogtörténet.* 1. kötet: *A középkor kezdetétől a francia forradalomig*. Eggenberger, Budapest, 1875, 18802, 18913, 18964, 1899 (1900)5, különösen VII. fej. 1. szakasz. Hajnikról lásd még Vécsey Tamás: Hajnik Imre emlékezete. *Századok*, 1903, 101–150.; Mezey Barna: Hajnik Imre. In: Hamza Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok I.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1999, 75–96.; Kocsis (1996): i. m., 250–252. Elméletének korabeli bírálatát lásd Steinacker, Harold: Über Stand und Aufgaben der Ungarischen Verfassungsgeschichte. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 190., 276–347. A szövegszerűen idézett utalások forrása Hajnik (18802): i. m., 234–237.

lehetősége – a Szent Korona-eszmére és tanra vonatkozó másodlagos szakirodalomban a mai napig jelen van.[43]

Többek szerint a modern értelemben vett Szent Korona-tan lényegét mindennek ellenére először Hajnik fogalmazta meg később klasszikussá vált módon: a „király és nemzet a Szent Koronában egyesül a közhatalom egészét adva az országgyűlésen, ahol együtt teszik ki a Szent Korona egész testét *(totum corpus Sacrae Regni Coronae)".* Lehet; de a „közhatalom egésze" még nem „főhatalom" (szuverenitás), s Hajnik – talán fentebb jelzett ellentmondásos álláspontja, talán más miatt – az uralkodó és a nemzet valóságos (már ha volt ilyen a Habsburg-időkben) vagy idealizált egységét nem kapcsolta a szuverenitás gondolatához.

3. Birodalmi gondolat és nemzetállami eszme az Osztrák–Magyar Monarchiában

Az Osztrák–Magyar Monarchia különleges állam volt, melyben a szuverenitás „hollétének" megállapítása önmagában is komoly elméleti feladatot jelentett, s ezt már a kezdetek során megnehezítették e bonyolult állam egyes politikai egységeinek törekvései. Az elméleti feladat mikénti megválaszolása később, a válságjelenségek tüneteinek megjelenésekor még nehezebbé vált, mert minden lehetőség gyakorlati jelentőséget is kapott.

E különös államalakulatban – melynek egyszerre volt császára[44] és királya, s a kettő ugyanaz a személy volt – már létrejöttekor is igen sok ellentmondás rejlett. Nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy esetleg csak az uralkodó személye kapcsolta-e össze a két államot, ahogy eredetileg a magyarok tervezték még 1867 előtt,[45] vagy valami több.

A többségi vélemény szerint persze több volt perszonáluniónál, de hogy micsoda, az további viták és értelmezések tárgya lett. Nem egység- vagy összállam (*Gesamtstaat*),

43 Lásd például Zlinszky János: A Szentkorona-eszme és története. In: Tóth (szerk.) (1999): i. m., 28–29. (Reprint: Zlinszky [2013]: i. m., 233–234.), Máthé Gábor: A Szent Korona-eszme – Parafrázis. In: Mezey Barna (szerk.)**:** *Eckhart Ferenc emlékkönyv.* Gondolat, Budapest, 2004, 181–295.

44 Az osztrák császári cím kialakulásának történeti kontextusáról lásd Brauneder, Wilhelm: Az osztrák császári cím. In: Mezey Barna (szerk.): *Szimbolikus kommunikáció. A jog színházától a jogi rituáléig.* Budapest, Gondolat, 2011, 7–22. Lásd még Nagy Ernő: *Az ausztriai császári cím fölvételéről.* MTA, Budapest, 1897.

45 Többen azzal érveltek, hogy Magyarország csak úgy tudja megőrizni önállóságát, ha nem létesít Ausztriával ún. államkapcsolatot (államjogi kapcsolatot), s a két önálló államban csak az uralkodó személye lesz közös. Lásd Deák Ferenc: *Adalék a magyar közjoghoz – Észrevételek Lustkandl Vencel munkájára: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht", a magyar közjogtörténelmének szempontjából.* Pfeifer Pest (*Budapesti Szemle,* 1865. I.), 1865, 58–60. A „közös ügyekre" és azok minisztériumaira e koncepció hívei később is csak úgy gondoltak, hogy azok az uralkodói jogkörök közös részei, de maga az államhatalom nem egyesült, vagyis Magyarország és Ausztria nem egy közös összállam (*Gesamtstaat*) két részállama.

és nem is szövetségi állam (*Föderalstaat*) volt, hanem – amint Georg Jellinek elemzései akkor sugallták[46] – reálunió vagy valamiféle államszövetség (konföderáció).[47]

Mások szerint az OMM „kettős állam”, konkrétan kettős monarchia *(Doppelmonarchie*)[48] volt: Ausztria–Magyarország Császári és Királyi Monarchia –, amit Ferenc József döntése nyomán 1868-tól Osztrák–Magyar Monarchiának neveztek[49] –, dualista (két központú) államszerkezettel, ún. kettős szuverenitással, mely persze, hogy bonyolítsuk a dolgokat, a nemzetközi jognak egyként lett alanya.

A szerkezeti problémák a működés során további nehézségekhez, sőt válságokhoz vezettek, amelyek aztán az 1890-es évektől a dualizmus kisebb-nagyobb reformjának a lehetőségét vetették fel. A problémák hátterében a nemzetiségi kérdés állt, nevezetesen az, hogy a Lajta két oldalán a nemzeti eszme különböző intenzitással és más-más módon alakította az állami kereteket, valamint az arra vonatkozó terveket. *Transzlajtániában* a nemzetállami fejlődés a közép-európai nagykönyvekben megírt módon haladt előre, s az itteni „országok”, így Magyarország a lehető legteljesebb autonómiát követeltek, bármilyen „birodalom” részei is lettek. *Ciszlajtániában* ezzel szemben gyakran ingadoztak a német centralizmus (Anton von Schmerling) hagyományaihoz való visszatérés, mondhatnánk egyfajta új jozefinizmus, a német nacionalizmus és az „Ausztria mint a népek szövetsége” teória („*Idee Österreich als Völkerbund*”) megvalósítása között. E helyzetet egy magyar történész így összegezte:

> *„Magyarországon egyértelműen amellett foglaltak állást, hogy Ausztria és Magyarország két önálló állam, amelyek a szuverenitásuk egy relatíve kis részének önálló gyakorlásáról lemondtak, és azt közösen gyakorolják.*[50] *Ausztriában a vélemények*

46 Vö. Jellinek, Georg: *Die Lehre von den Staatenverbindungen*. O. Haering, Berlin, 1882. E művében egyébként Jellinek reáluniónak tekintette „Ausztria-Magyarországot”, mely szerinte különbözött mind a szövetségi államtól (*Bundesstaat*), mind az államszövetségtől (*Staatenbund).* Jellinek: i. m., 226. és 234–252.

47 Voltak olyanok, például Polner Ödön, akik az OMM komplex jellege miatt mindkét álláspontot elfogadták. Ők úgy gondolták, hogy az államszövetség – mivel az uralkodó személyének egybeesését a két államnak a trónöröklést egymástól függetlenül, de azonos módon szabályozó törvényei biztosították – a *Pragmatica Sanctió*val (1723) jött létre – mely szerint a Habsburg-királyok Magyarországot és kapcsolt részeit „*feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul*” együtt birtokolják más országaikkal –, ami aztán az 1867-es törvényekkel csak kibővült.

48 Lásd például Buchmann, Bertrand M.: *Kaisertum und Doppelmonarchie* (Geschichte Österreichs, 5). Pichler, Wien, 2003. Kulturális és politikatörténeti kontextusát illetően vö. Philippoff, Eva (Hrsg.): *Die Doppelmonarchie Österreich-Ungarn. Ein politisches Lesebuch, 1867–1918*. Presses Universitaires du Septentrion, Villeneuve-d'Ascq, 2002 (szemelvények).

49 Közismert, hogy e nevet személyesen Ferenc József határozta meg 1868. november 14-én. Az uralkodó azonban arról nem rendelkezett, hogy minek kell nevezni ezen állam két felét (ha egyáltalán két „fele” volt). A Lajtán inneni részeket a törvények hivatalosan Szent István, illetőleg a Szent Korona országának (országainak) nevezték; a Lajtán túli részeknek (Ciszlajtánia) azonban nem volt ilyen egyszerű nevük. Ezek – hogy ne kelljen és ne lehessen az Osztrák Császárság kifejezést használni rájuk – „*a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok*” voltak. Ciszlajtánia egy részére aztán 1915 után az Ausztria nevet használták.

50 Itt jegyzem meg, hogy a „Szent Korona szuverenitása gondolat” (vagy Péter László értelmezése szerint a „Szent Korona-tan” maga) azt jelenti, hogy a „*szuverenitásuk egy relatíve kis részének önálló gyakorlásáról*

szélesebb skálája volt megfigyelhető: a legradikálisabb álláspont, a nagyosztrák centralista perspektíva szerint Magyarország egy a többinél szélesebb önkormányzattal bíró tartomány csupán Ausztriában; más vélemények pedig a magyar és a nagyosztrák álláspont között szóródtak."[51]

* * *

Az egységes birodalom eszméje mindazonáltal egy idő után az összosztrák állameszme köré formálódott, s ennek képviselői – a jogtörténész-közigazgatási jogász Fiedrich Tezner, az alkotmányjogász-politikus, majd diplomata Ivan Žolger, a statisztikus Ernst Mischler, a történész Gustav Turba és mások (többük Edmund Bernatzik tanítványa) – az egyes területeket, tartományokat és országokat egyre inkább szerették volna betagolni az összbirodalomba.

Az összosztrák állameszme vonatkozásában, ha nem is a legjelentősebb, de a magyar álláspont szempontjából a legérzékenyebb húrokat Friedrich Tezner és Gustav Turba pendítette meg. A csehországi családi gyökerekkel rendelkező Tezner (1856–1925) – aki 1879-ben Bécsben szerzett jogi diplomát, egy ideig ügyvédként praktizált, később banki, majd állami szolgálatra lépett – 1892-től közigazgatási jogot, 1893-tól alkotmányjogot tanított a Bécsi Egyetemen, és bíróként működött a Legfelsőbb Bíróságon, 1907-től a Közigazgatási Bíróság titkos tanácsosa volt.[52] Társadalmi integrációja, s ennek részeként hivatali előmenetelének előmozdítása érdekében 1882-ben nevet változtatott (Tänzerles/Tezner), 1907-ben vallást váltott. Szellemi kapcsolatban állt Georg Jellinekkel és Hans Kelsennel; alkotmányjogi írásaiban az egységes osztrák állam fennmaradását vizionálta. 1918-ban a köztársasági Közigazgatási Bíróságon maradt tanácsosként; 1920-ban az osztrák szenátus elnöke lett. Bár számos általános jogtörténeti kérdést tárgyalt,[53] elsősorban közigazgatási jogász volt: a közigazgatási hatóságok és

lemondtak, és azt közösen gyakorolják" fordulat valójában egy meg nem történt dologra utal, vagy a magyar fél úgy csinálhat, mintha az nem történt volna meg.

51 Varga Bálint: Egy össze nem álló kép mozaikjai. Az Osztrák–Magyar Monarchia dualitásának kortárs reprezentációja. *Aetas. Történettudományi Folyóirat*, 2017/4, 5–6. A magyar közjog aspektusából a kérdésről lásd Szente Zoltán: *Kormányzás a dualizmus korában – A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után 1867–1918.* Atlantisz, Budapest, 2011, különösen 175–198., és Máthé Gábor: *Közép-Európa újkori születése – A magyar közjog elemi forrásai. 16–20. század*. Gondolat, Budapest, 2021, különösen 62–81.

52 Rövid életrajza Olechowski, Thomas: Friedrich Tezner. In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. 14. kötet. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2015, 276.

53 Például a rendi alkotmánynak az osztrák „összállamon" belüli szerepével kapcsolatos nézeteit lásd Tezner, Friedrich: Das ständisch-monarchische Staatsrecht und die österreichische Gesammt- oder Länderstaatsidee. *Grünhuts Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart*, 1916, 1–136. Értékeli és bírálja Ereky István: Tezner elmélete a rendi alkotmányokról. *Budapesti Szemle*, 1917/484, 68–96., 1917/485, 251–281.

a közigazgatási bíróságok viszonyáról szóló munkája[54] befolyásolta az 1920-as osztrák alkotmány rendelkezéseit is.[55] Szakmai jelentősége alapján egyesek a „nagy osztrák közjogászok” (Theodor Dantscher, Alfred Offermann, Harold Steinacker)[56] közé sorolják, mások azok epigonjának tekintik, akiknek – amint a fiatal Eckhart kissé pikírt módon megjegyezte – „az növesztette meg érdemtelenül hírnevét és önbizalmát, hogy legnagyobb államférfiaink vitatkoznak velük, olyan emberek, kiknek ők [a] saruit sem méltók megoldani”.[57]

Az Osztrák–Magyar Monarchiát több művében is elemezte,[58] közjogi elgondolásai és politikai szerepe a Monarchián belüli magyar autonómia szempontjából vitathatatlanul problematikusak voltak.[59] Témánk szempontjából legnagyobb hatású műve az osztrák császári címet a magyar alkotmányjog és alkotmányjogi szakirodalom kontextusában tárgyalta.[60] Ebben – miután az 1860-as években indult Lustkandl–Deák-vita apropóján mintegy 200 könyvoldalon áttekintette a magyar közjogi és jogtörténeti szakirodalom azt megelőző két évszázadát – a magyar és (amint fogalmazott) „a magyar önbizalmat a fanatizmusig eltorzító” „elmagyarosodott német” alkotmányjogászokat bírálta, mert elutasították a császári cím kiterjesztését a magyar államra. Holott az osztrák császári titulus – szerinte – „a Magyarország számára alkotmányosan bevezetett

54 Tezner, Friedrich: *Zur Lehre von dem freien Ermessen der Verwaltungsbehörden als Grund der Unzuständigkeit der Verwaltungsgerichte*. Manzsche, Wien, 1888.

55 Közigazgatási jogi elgondolásairól és jelentőségéről lásd Ferrari Zumbini, Angela: The Austrian model of administrative procedure. Origins, characteristics, diffusion and the importance of the personal factor. *Italian Journal of Public Law*, 2022/2, 378–397.

56 Az osztrák–magyar közjogi viszony kérdéséről írott főbb műveik: Dantscher von Kollersberg, Theodor: *Das staatsrechtliche Verhältnis zwischen den Reichsratsländern und Ungarn.* A. Hölder, Wien, 1906; Freiherr von Offermann, Alfred: *Das Verhältnis Ungarns zu „Österreich”.* Braumüller, Wien-Leipzig, 1902.; Steinacker, Harold: Österreich-Ungarn und Osteuropa. In: Steinacker, Harold: *Austro-Hungarica – Ausgewählte Aufsätze und Vorträge zur Geschichte Ungarns und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie.* R. Oldenbourg, München, 1963, 128–153. (Eredetileg: *Historische Zeitschrift,* 1923, 377–414.)

57 Eckhart Ferenc: Nyílt levél a szerkesztőhöz. *Századok*, 1915, 570., idézi Törő László Dávid: Eckhart Ferenc és Harold Steinacker – rokonítási kísérletek. *Jogtörténeti Szemle*, 2014/3. 41.

58 Tezner, Friedrich: *Wandlungen der österreichisch-ungarischen Reichsidee. Ihr Inhalt und Ihre Politische Notwendigkeit.* Manzsche, Wien, 1905. Lásd még az „Entwicklung des Parlamentarismus in Österreich-Ungarn” c. szócikket, In: Paul Laband et al. (szerk.): *Handbuch der Politik* (S), 1. Rothschild, Berlin, 1914, 409–415.

59 Az OMM közjogi szerkezetéről vallott nézeteit értékeli Buzás József: Az osztrák-magyar közjogi vita történetének kérdéséhez. Friedrich Tezner a dualisztikus államkapcsolat jogi természetéről. In: Kovács Kálmán (szerk.): *A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből – XVIII–XIX. század. Jogtörténeti értekezések, 12*. k. n., Budapest, 1982, 7–19. Működésének politikai értékelését lásd Voegelin, Eric: *The Authoritarian State. An Essay on the Problem of the Austrian State* (ford.: Weiss, Gilbert). University of Missouri Press, Columbia-London, 1999, 198–206. (Eredetileg németül Voegelin, Eric: *Der Autoritäre Staat – Ein Versuch über das Österreichische Staatsproblem.* Springer, Wien, 1936.), és Wheatley, Natasha: *The Life and Death of States – Central Europe and the Transformation of Modern Sovereignty*Princeton University Press, Princeton, 2023. passim.

60 Tezner, Friedrich: *Der österreichische Kaisertitel, das ungarische Staatsrecht und die ungarische Publicistik*. Alfred Hölder, Wien, 1899, 234. Hasonló tárgyban lásd még Tezner, Friedrich: *Der Kaiser – Österreichisches Staatsrecht in Einzeldarstellungen für den praktischen Gebrauch.* Manzsche, Wien, 1909.

Pragmatica Sanctiótól" kezdve „az 1867-es magyar Alaptörvényekig" „a magyar király alkotmányos címe" is.[61] A magyar „király" fogalma szerinte beleolvadt az osztrák „császári" intézménybe. Egy ilyen jogtörténeti megállapítás aktuálpolitikai következményei mindenki számára nyilvánvalók voltak.

E folyamat kezdetének megítéléséhez sokak számára hasznos volt a *Pragmatica Sanctio* új megközelítése, amit a trónöröklési joggal foglalkozó Gustav Turba szolgáltatott.[62] Ő zágrábi születésű, jogtörténeti kérdésekkel is foglalkozó történész volt (1864–1935), aki eleinte egy bécsi gimnáziumban tanított, majd – miután 1898-ban habilitált – 1909-től rendkívüli, 1917-től pedig rendes egyetemi professzor lett a Bécsi Egyetemen, ahol a bölcsészeti és a jogi karon tartott kurzusokat.[63] Ivan Žolger szakértői támogatásával megszerkesztette és magyarázatokkal ellátva kiadta a *Pragmatica Sanctió*t.[64] Álláspontját Csekey István bírálta, részben forráskritikára alapozva egy 1916-os akadémiai előadásában, részben elméleti szempontok alapján a magyar trónöröklési jogot feldolgozó monográfiájában.[65] Többek között kimutatta, hogy az 1723. évi törvénycikkek írott eredetije kapcsán Turba nem ismert – nem ismerhetett – bizonyos történeti forrásokat.

4. A „Szent Korona szuverenitása"-elgondolás születése és kontextusának változása

A vázolt törekvésekre adott válaszként születtek a Magyarország autonómiájára vonatkozó elképzelések, elméletek, fogalmak. A „Szent Korona szuverenitása" ezek közé tartozott. Kialakítói és használói Magyarország önállóságának szószólói voltak, akik e fogalommal nemcsak hazájuk Osztrák–Magyar Monarchián belüli relatív önállóságát védték, hanem annak válsága idején egy korábbinál kiterjedtebb autonómiát

61 Tezner (1909): i. m., 232–234.

62 Lásd Turba, Gustav: *Geschichte des Thronfolgerechtes in allen Habsburgischen Ländern bis zur Pragmatischen Sanktion Kaiser Karls VI. – 1156 bis 1732.* Carl Fromme, Wien-Leipzig, 1903. (Reprint: Nabu Press, 2014.), és Turba, Gustav: *Die pragmatische Sanction mit besonderer Rücksicht auf die Länder der Stephanskrone.* Manz, Wien, 1906. Ismerteti és bírálja Ferdinandy Gejza: Österreichisch-Ungarische Revue. 1906 (különlenyomat: Wien, 1906) és *Századok,* 1907, 551–555.

63 Életrajzi vázlata Schmetterer, *Christoph*: Gustav Turba. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, 15. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2018, 8.

64 Die Pragmatische Sanktion. Authentische Texte samt Erläuterungen und Übersetzungen. Kaiserlich-königlichen Schulbücher-Verlage, Wien, 1913. A *Pragmatica Sanctió*ról lásd Mezey Barna: A Pragmatica Sanctio és a magyar történeti alkotmány. *Századok*, 2023/3, 495–513.

65 Az előbbi Csekey István: *A Magyar Pragmatica Sanctio írott eredetijéről – Kiadatlan oklevélmellékletekkel és az 1723. évi törvénycikkek írott eredetije első és utolsó lapjának hasonmásával*. MTA, Budapest, 1916. Az utóbbi Csekey István: *A magyar trónöröklési jog – Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel.* Athenaeum, Budapest, 1917, különösen 150., 263–264. stb.

készítettek elő. Azt nem tudhatták, hogy a „korábbinál kiterjedtebb autonómia” a munkásságukat követő másfél-két évtized múltán formális államszuverenitássá változik, ahol nem lesz király, (egy ideig) kétkamarás országgyűlés, törvényszentesítés, nemességadományozás és így tovább. Az elgondolás hozzájárult a magyar történelmi fejlődés különutasnak gondolt jellege indokolásához is.

A tezneri elmélet és általában a birodalmi elgondolások bírálata természetesen ezen új fogalom nélkül is megtörtént. Például ifj. Andrássy Gyula írásaiban, aki háromkötetes történeti és alkotmánytani művében jól látta, hogy Tezner a Deák által megcáfolt Lustkandl-féle „birodalmi elméletet” folytatta. Andrássy a szuverenitásfogalmat gyakran használva, de azt nem a magyar koronához kötve cáfolta Tezner tételeit.[66] Wlassics Gyulának e mű vonatkozó részeit ismertető és némileg kiegészítő 20 oldalas összegzése[67] ezzel szemben nem sűrűn operált ugyan a szuverenitás kifejezéssel, de megjegyezte: Turba tévedéseinek oka, hogy nem méltányolta „a szent korona tanát”. Így ugyanis nem láthatta, hogy a „magyar alkotmányos rendi állam” alapelve – mint (kissé félreérthetően) fogalmazott – „a rex és a regnum jogi egysége” volt.[68]

* * *

A „Szent Korona szuverenitása” kifejezés, amint arra már többször utaltam, a szűkebb értelemben vett Szent Korona-tanhoz köthető, az viszont hagyományosan vagy (Eckhart Ferenc elemzéseinek betudhatóan) Hajnik Imréhez, vagy (részben önértékelésére visszavezethetően) Timon Ákoshoz kötődik. Péter László újnak mondható, mert (bár egyes elemeiben korábban is jelzett,[69] de) részleteiben csak 2003-ban kifejtett elmélete ezzel szemben kimutatta, hogy a tan, amelynek középpontjában ez a fogalom áll, Concha Győzőnek tulajdonítható. E tant – mint az általunk vizsgált fogalom elméleti kontextusát – Concha kollégái, Timon Ákos és Kmety Károly vitték tovább, hogy aztán a két világháború között jogtörténész-közjogászaink fazonírozgassák még egy kicsit. Most ezekre térek rá.

(1) A Szent Korona eszméjét a szuverenitás kontextusába helyező elgondolás – amint arra Péter a Szent Korona-tanról beszélve rámutatott – abból a vitából született meg, amit Nagy Ernő és Concha Győző folytatott 1891-ben a *Magyar Igazságügy* című lap hasábjain. A vita alapját a nagyváradi jogakadémia tanárának, Nagy Ernőnek a *Magyarország*

66 Andrássy Gyula [ifj.]**:** *A magyar állam fön*[*n*]*maradásának és alkotmányos szabadságának okai.* 3 kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1901–1911., különösen 3. kötet, 334–351. és 388–414.

67 Wlassics Gyula: Alkotmányjogunk védelme – Tezner és Turba ellen. *Budapesti Szemle*, 1912/426. 346–366.

68 Wlassics: i. m., 356.

69 Lásd Péter (2003): i. m., 421–510. E tanulmányt a szerző halála előtt öt évvel jelentette meg, a téma azonban szakmai pályája kezdetétől foglalkoztatta; lásd PhD-dolgozatát (Oxford, 1965). Elméletének néhány tétele utalásszerűen megtalálható más írásaiban is; Lásd például Péter László: *Az Elbától keletre – Tanulmányok a magyar és kelet-európai történelemből.* Osiris, Budapest, 1998, 13., 69., 100., 223–224. és 228.

közjoga (Államjog) című kézikönyve[70] szolgáltatta. Concha – aki ekkor magántanár volt Budapesten, rendes tanár Kolozsváron, s 1886 óta az MTA levelező tagja – Nagy könyvének második kiadását egy 10 oldalas írásban recenzálta,[71] sok vonatkozásban kritizálva a kifejtetteket, szakmai kételyeket és fenntartásokat fogalmazva meg a szerző kilátásba került akadémiai tagságát illetően is. Az érintett a bírálatra 16 oldalban válaszolt,[72] ami – figyelembe véve a válasz indignálódott hangnemét is – annyira meglephette a recenzenst, hogy arra két lapszámban, összesen 38 oldalnyi „viszonválaszt" közölt *Közjog és magyar közjog* címen, még szigorúbb és hevesebb kritikákkal.[73] Erre Nagy kissé fáradt és rövid „Végszava" következett,[74] ami egyfajta visszavonulás volt, miként az egyébként alapos és sikeres mű 1897-es harmadik, majd az ezt követő 4–7. kiadásainak folyamatos kisebb átdolgozásai is. (A visszavonulásnak talán szerepe volt abban is, hogy Nagy 1895-ben az MTA levelező tagja lett.) A vita egyik értékelője, Polner Ödön szerint Nagy valójában nem visszakozott, hanem a módosítások során „fokozatosan tökéletesítette" művét.[75] Lehet. Ám akárhogy is volt, Nagy – miközben az 1. és 2. kiadásban ezt még nem így gondolta – a 4. kiadás előszavában már azt állapította meg, hogy a Werbőczy által (állítólag) kifejtett magyar felfogás, különösen a Szent Korona-tan teljesen megegyezik azzal az elmélettel, melyet korának tudása, így ő is az államélet alapjaként elfogad. (Nem tette hozzá, talán nem is tartotta fontosnak, hogy a „Werbőczy által kifejtett felfogás" valójában a Concha értelmezése szerinti elgondolást jelentette.)

A magyar jog- és államtudomány e fontos vitája sokféle keretben értelmezhető. Felfogható tudománymódszertani síkon,[76] nevezetesen arra koncentrálva, hogy a magyar államot és a magyar közjogot vajon általános, valamennyi államra és minden nemzeti

70 Nagy Ernő*: Magyarország közjoga (államjog).* Eggenberger, Budapest, 1887, 18912, 18973, 19014, Athenaeum, Budapest, 19055, 19076, 19147 (minden új kiadás „átdolgozott"); (Reprint [a 7. kiadás alapján, Koi Gyula bevezetőjével] Ludovika, Budapest, 2024.)

71 Concha Győző: Magyarország közjoga (Államjog). Írta Nagy Ernő, a közjog tanára a nagyváradi jogakadémián. Második átdolgozott kiadás. Eggenberger, Budapest, 1891, 367. *Magyar Igazságügy*, 1891/5, 369–379. (Újranyomva Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmai között*, 1. MTA, Budapest, 1928. 553–567.)

72 Nagy Ernő: Válasz közjogi könyvemről a Magyar Igazságügy XXXV. kötetének 5. füzetében megjelent bírálatra. *Magyar Igazságügy*, 1891/5, 437–452.

73 Concha Győző: Közjog és magyar közjog. Viszonválasz Nagy Ernőnek. Első közlemény. *Magyar Igazságügy*, 1891/2, 47–62. (a továbbiakban 1891a). Concha Győző: Közjog és magyar közjog. Viszonválasz Nagy Ernőnek. Második közlemény. *Magyar* Igazságügy, 1891/3, 112–132. (a továbbiakban 1b91b). (Újranyomva Concha 1928: i. m. 1. kötet, 568–618.)

74 Nagy Ernő: Végszó Concha Győző egyetemi tanár úr bírálatához. *Magyar Igazságügy*, 1891/5. füzet 276–281.

75 Polner Ödön: *Három magyar közjogász – Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, Réz Mihály.* [Felolvasás 1937. december 6.] MTA, Budapest, 1941, 11. A vitához lásd még Eöttevényi Olivér: *Emlékbeszéd Nagy Ernő felett.* Budapest, magánkiadás, 1925, különösen 5–6.; Csekey István: *Nagy Ernő és a magyar közjogírás új irányai*. Franklin, Budapest, 1926, különösen, 169–172.

76 Lásd Sólyom Péter: A közjogtudomány interpretív felfogásához. In: Bódig Mátyás–Ződi Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudománymódszertani és tudományelméleti írások*. MTA TK JTI – Opten, Budapest, 2016, 113–132. Lásd még ehhez (Kovács István alkotmányjogász nézeteit is érintve) Vasas Tamás: *Az állam szellemi valósága – Concha Győző és a hagyomány.* Gondolat, Budapest, 2023, 180–184.

közjogra alkalmazható fogalmakkal kell-e, illetőleg lehet-e megragadni, ahogyan Nagy tette – német mintákat (elsősorban Laband elméletét) követve –, vagy különös-nemzeti sajátosságait kell kutatni, amint azt Concha elvárta volna tőle. Nagy Ernő – fogalmazott Concha – „idegen írókkal és idegen jogi fogalmakkal akarja a magyar közjogot magyarázni”; s „annak a czélnak, hogy közjogunkat mentől modernebbé, jogászibbá tegye, áldozatul esik a magyar közjog specificus jellege”. A szerző – olvashatjuk – „a magyar közjog lényeges jellemvonásait […] nem emelte ki […] a magyar sajátságokat elmosta és az európai általánosságokra fektette a súlyt, ezért azt hiszem, joggal mondhattam [a recenzióban] azt is, hogy nem bírja a magyar közjog szövedékét kimagyarázni, sőt idegen fogalmaival még inkább összekuszálja [azt]”.[77]

A vita azonban értelmezhető egy konkrét politikai ügy elméleti vetületeként is, amit Péter László vett észre: annak néhány kérdése ugyanis az ún. nagy véderővitával állt kapcsolatban,[78] melyre Concha a sorok közé rejtve alkalmasint utalt is. S ha vázlatosan is, de itt fejtette ki a korona és a szuverenitás kapcsolatának általa elgondolt, később közkeletűvé vált verzióját. E különös ügy látszólag a hadsereg vezényleti nyelve, az ott használt bizonyos szimbólumok és rövidítések (kétfejű sas, sárga-fekete szín, a K.k. vagy K.u.k. rövidítések stb.) körül forgott, valójában azonban – az ún. „rezervált felségjogok”[79] fogalmán keresztül – az önálló hadsereg megteremtésének lehetőségét is felvetette. A vita tehát végső soron a magyar állam szuverenitásának értelmezéséről folyt. A véderővita jelentőségét mi sem jellemzi jobban, mint hogy először egy igazságügyi miniszter (Fabiny Teofil, 1889), majd Ferenc József „örökös miniszterelnöke” (Tisza Kálmán, 1890) lemondásához vezetett, s mint utólag tudjuk: Magyarország első világháborúba vezető korszakának kezdete volt.

A német „államszuverenitás” tana alapján Nagy Ernő azt a véleményt képviselte, hogy a szuverenitás alanya „maga az állam”, s „a megkoronázott király, saját jogán, a magyar állam feje, a legfőbb hatalom birtokosa”.[80] Concha Győző – aki szerint Nagy nem különböztette meg az állam „funkcióit” és „szerveit” (ami a szuverenitásviták elmúlt másfél-két évszázadának bevett kritikai toposza) – üresnek találta ezt a tételt, és így fogalmazott:

77 Concha (1891a): i. m., 58. és 62.

78 „A Szent Korona-tan létrejöttéhez – fogalmazott – a nagy véderővita kimenetele adta a hátteret és a kontextust”; Péter (2003): i. m., 480. A véderővitáról lásd Bihari Péter: Az 1889-es „nagy véderővita”. Egy politikai hisztéria anatómiája. *2000. Irodalmi és Társadalmi Havi Lap*, 2007/11, 66–76.

79 Concha (1891a): i. m., 379. és Concha (1891b): i. m., 129–132. Érdemes megjegyezni, hogy e jogok pontatlan leírása a *Magyarország közjoga* második kiadásában olvasható, éspedig azért, mert Nagy elfogadta Schvarcz Gyulának az első kiadással kapcsolatos bírálatát és tanácsát, miszerint a törvények csak 1848-ban vezették be a felségjogok megosztását a távollévő király és a nádor között. Concha bírálatának ez lett az egyik fő célpontja („*a legnagyobb vagy legszembeszökőbb botlást szerző a király reservált felségjogaira nézve követi el*”).

80 Nagy (18912): i. m., 166.

„A magyar közjogi felfogás szerint a szuverenitás alanya a szent korona; a király azáltal lesz a szuverenitás legfőbb részese, hogy annak a koronának külső jelképével felruháztatik, a polgárok azáltal, hogy annak tagjaivá válnak, régente a nemesség, ma a választói jogok által. – Amit a külföldi közjogok [...] úgy fejeznek ki, hogy a szuverenitás alanya nem a fejedelem és nem a nép, hanem az állam: azt a magyar közjogi fölfogás sok század óta a korona fogalmával fejezte ki. Ezzel a felfogással állott ellen a magyar nemzeti szellem úgy a király, mint az uralkodó osztályok törekvésének, hogy a szuverén hatalmat tulajdonuknak, patrimóniumuknak tekintsék. Ebből kifolyólag nem lehet mondani, mint szerző [ti. Nagy], hogy a szuverén hatalom egyedüli birtokosa a király, mert a főhatalomnak Magyarországon az országgyűlésben szervezett polgárok is részesei; ha tehát a birtokos kifejezéssel jelöljük meg, hogy kit illet a szuverenitás, úgy a fejedelem és az országgyűlés annak közös birtokosai. – A szuverenitásban való osztályosság[81] az országgyűlésileg szervezett államtagokat már a törvényhozási részvétüknél fogva megilleti. – A törvényhozás Magyarországon nem a királyt illeti, hanem a királyt és az országgyűlést közösen; a magyar király nem az országgyűlés meghallgatásával alkotja a törvényt, hanem ketten együtt."[82]

A „közös" törvényhozásra vonatkozó állítás plauzibilissé tételéhez Conchának persze egy kicsit – finoman fogalmazva – át kellett értelmeznie a *Tripartitum* egyik passzusát. Werbőczy ugyanis a király és a nemesség (a „Szent Korona tagjai") közötti „viszonos átruházásról és kölcsönös kapcsolatról" beszél[83], amit Concha – amint azt Péter László plauzibilisen bizonyította[84] – „egy kis ügyeskedéssel" úgy értelmezett, hogy a király és az országgyűlés a „törvényhozói szuverenitás közös birtokosa".

A „viszonos és kölcsönös" „közös"-ként való értelmezéséhez Concha felhasználta a középkori organikus államelméleteknek a G. W. F. Hegel, majd Lorenz v. Stein nyomán

81 Értsd: részesedés, valamiben való osztozás. Ugyanígy fogalmazott később Barabási Kun József: a „*szent korona souverainitása a királynak és országgyűlésnek a főhatalomban való osztályosságát jelenti*". Barabási Kun József: Széljegyzetek a Szent Korona tanához. *Budapesti Szemle*, 1917/490, 50.

82 Concha (1891a): i. m., 58–59. E gondolat alapján állította Péter László, hogy „*ez az írás, és nem – ahogy Eckhart Ferenc gondolta – Hajnik* Jogtörténete *tekinthető a Szent Korona-tan első kifejtésének*"; Péter (2003): i. m., 482. Eckhart e kérdésről alkotott véleményét lásd Eckhart (1941): i. m., 320–323. Eckhart (2003): i. m., 194–195.

83 A *Tripartitum* szerint „[...] a nemesítésnek s következésképen a nemeseket ékesítő és a nem nemesektől megkülönböztető birtok adományozásának jogát s teljes hatalmát az uralkodással és országlással együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte és következésképen fejedelmünkre és királyunkra ruházta; ettől fogva Ő tőle ered minden nemesítés, és e két dolog mintegy a *viszonos* átruházásnál és a *kölcsönösségnél* fogva, annyira szorosan függ egymástól mindenha, hogy *egyiket a másiktól külön választani és elszakítani nem lehet*, s egyik a másik nélkül nem történhetik." „Mert a fejedelmet is csak nemesek választják, és a nemeseket is csak a fejedelem teszi azokká, s ékesíti nemesi méltósággal" (kiemelések csak itt). I. rész 3. cím, 6–7. §-k. Werbőczy István Hármaskönyve. Ford.: Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Budapest, MTA, 1894, 40–41.

84 Vö. Péter (2003): i. m., 482.

a 19. századi konzervativizmusban újraformálódó nézeteit és nyelvezetét is.[85] Eszerint az állam szervei nem önálló részei, hanem csak „mozzanatai” az állam személyiségének, s a szerveknek, például a királynak (akit Concha „államszervnek” tekintett) nem lehet önálló akarata, ami törvényi formát öltene, hiszen akarni csak az egész akarhat. Az így értelmezett törvényhozási szuverenitás nem egyetlen homogén hatalmat feltételez, hanem két alany valamilyen – de nem szerződés által létrehozott, hanem az organikus elgondolások szerint összetartozó – közösségét, társulását jelenti.[86] „A magyar közjogi felfogás szakadatlanul fen[n]tartá a szent korona egységében a szuverén akarat egységét, e korona tagjaiban annak megoszlását” – tette hozzá egy évvel később *Az államhatalmak megoszlásának* kérdéséről értekezve. Itt adta meg elgondolásának elméleti forrásvidékét is: „Kiegészítendőnek találtuk pedig [Lorenz von] Stein elméletét a szuverén akarat mozzanatainak és e mozzanatokat létrehozó szerveknek megkülönböztetése, továbbá az államban ható erőknek, nevezetesen a fizikai, jogi és erkölcsi erőknek elemzése és az államhatalmakbani érvényesülésének feltüntetése által.”[87]

(2) Ezt az elméletet az 1890 és 1925 között ugyancsak a budapesti jogi karon működött, részben a történeti jogi iskola mintáit követő Timon Ákos vitte tovább, akinek műveiben az – (Eckhart éles szavaival) a „jogtörténeti iskola keblét feszítő sovinizmus” lapjain[88] – új színekkel gazdagodott.

E művek zászlóshajója az 1902-től 1919-ig hat kiadást megért, időközben csaknem 200 oldallal bővült, *Magyar alkotmány- és jogtörténet* című tankönyv[89] volt, amely előadásainak diákok által leírt kőnyomatos jegyzeteit[90] váltotta fel a jogászképzésben. Tankönyve (a magyar kormány által is támogatva) Berlinben megjelent németül,[91]

85 „Az állam organikus szókészlete megvilágítja azt az állításunkat, mely szerint Eckhart tévedett, amikor Hajnikot, és nem Conchát tekintette a Szent Korona-tan szerzőjének. Amit Concha organikus alatt értett, annak kevés közös vonása volt azzal, amit Hajnik a totum corpus sacrae regni coronae alatt értett.” Péter (2003): i. m., 484.

86 Plasztikusan fejezte ki ugyanezt a gondolatot jóval később Polner Ödön: „Az államnak a Szent Koronával való megjelölése – fogalmazott az 1920-as években – [azt is] jelentette, hogy az állam és annak szervezete valami egységes szervezet, amelynek vannak és lehetnek részei, de ezek a részek egységes eszmével és céllal vannak összefoglalva. Nem állanak egymással szemben, mint különálló szerződő felek, hanem mint olyanok, amelyeknek közös céljuk van.” Vö. Polner Ödön: Magyar Alkotmányjog (részletek). In: Schweitzer Gábor–Szente Zoltán (szerk.): *„A történeti alkotmány (….) jogtörténetbe váltott át” – Jogtudósok kiadatlan munkái Magyarország történeti alkotmányáról és alkotmánytörténetéről.* Akadémiai, Budapest, 2024, 40.

87 Concha Győző: Az államhatalmak megoszlásának elvei. *Magyar Jogászegyleti Értekezések,* 73. VIII/2. Franklin, Budapest, 1892, 30.

88 Vö. Eckhart Ferenc: Jog- és alkotmánytörténet. In: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai.* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931, 305.

89 Timon Ákos**:** *Magyar alkotmány- és jogtörténet,* [*különös*] *tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Politzer, Budapest, 1902 (alcím nélkül), Hornyánszky, Budapest, 19032 (az alcímben „különös” nélkül), 19063, 19104, 19175, Grill, Budapest, 19196.

90 Timon Ákos: *A magyar alkotmány- és jogtörténet. Előadásai után jegyezte Török M. az 1895–1896. tanévben.* Budapest, gépirat [ny. n.], 1896, 189[?]2, Politzer, Budapest, 18993.

91 Von Timon, Akos: *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtsentwicklung der westlichen Staaten.* Ford.: Felix Schiller. Puttkammer & Mühlbrecht, Berlin, 1904, 19092. A fordítás a 3. kiadás alapján készült.

s elméletét egy londoni konferenciára előadás formájában angolul is összefoglalta.[92] A koronaeszmékkel kapcsolatos nézeteit – egyéb jog- és kultúrtörténeti,[93] valamint egyházjogi[94] munkái után, illetve mellett – többféle formában kifejtette németül,[95] valamint népszerűsítette rövidebb írásokban magyarul.[96]

Oktatási és kutatási elveinek sikerét illetően már tankönyve második kiadása és az azokról egyes lapokban megjelent dicsérő, sőt dicsőítő recenziók után meglehetősen magabiztos elképzeléseket táplált: „A jogtörténet tanítása és tudományos művelése Magyarországon – fogalmazott[97] – a jövőben csakis amaz irányelvek, ama módszer és rendszer alapján történhetik sikeresen, a melyet idevágó könyvemben érvényre emelni törekedtem." E meghökkentő elgondolást a büntetőjogász Balogh Jenő azonnal vitatta, mint a „tudományos egyedárusság" szerénytelen és kártékony elgondolását. Kimutatta azt is, hogy a tartalmukban, sőt, szerzői körükben is gyanús recenziók (mint írta)

92 de Timon, Ákos: Theory of the Holy Crown, or the development and significance of the conception of public rights of the Holy Crown in the constitution. In: Spiller, G. (szerk.): *Papers on Inter-Racial Problems. Communicated to the First Universal Races Congress Held at the University of London, July 26–29, 1911*. P. S. King & Son, London, 1911, 184–195.

93 Timon Ákos**:** *A germán ősalkotmány – Bevezető tanulmány az európai alkotmány történetéhez*. Pallas, Budapest, 1881, 98.; Schiller Bódog: *A Hármaskönyv egyik állítólagos fő forrásáról* – Gábor Gyula és Timon Ákos felszólalásaival [Előadás a Magyar Jogászegylet ülésén, 1907. december 14.] Franklin, Budapest, 1908, 119.; Timon Ákos**:** *Pázmány Péter – a jog és igazság védelmében*. Egyetemi Ny., Budapest, 1921, 41.

94 Timon Ákos: *Az osztrák concordatum és a magyar közjog.* Pallas, Budapest, 1883, 16.; Timon Ákos: *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*. Budapest, Pallas, 1884, 24.; Timon Ákos: *A legfőbb kegyúri jog* – Pallas, Budapest, 1887, 17. Lásd még Timon Ákos**:** A párbér (lecticale) a katolikus egyházjogban. Jogtörténeti tanulmány. *Magyar Igazságügy,* 1882/1, 1–22. és 1882/2, 71–93.; Timon Ákos: *A párbér Magyarországon – Jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Levéltári nyomozások alapján.* Pallas, Budapest, 1885, 19082. Timon Ákos: *A párbér jogi természete. Válaszul Kováts Gyula... bírálatára*. Eggenberger, Budapest, 1885, 32.; Raffay Ferencz: *A párbérkérdés megoldása... – Timon Ákos... felszólalásával* [Előadás a Magyar Jogászegyletben, 1898. január 29-én]. Franklin, Budapest, 1898, 28–35.; Timon Ákos: *Zárszó a párbér vitához*. Pallas, Budapest, 1886, 54.

95 Timon Ákos: *Das städtische Patronat in Ungarn. Rechtshistorische Studie nach archivalischen Quellenforschungen.* Különlenyomat: a *Vering's Archiv für katholisches Kirchenrecht.* 61. és 62. kötetéből. Köhler–Pallas, Leipzig-Budapest, 1899, 95., a Szent Korona kérdésében lásd különösen 11–12., 20. és 38–39. [Ez a következő írás rövidített német változata: Timon Ákos: *A városi kegyuraság Magyarországon. Jogtörténeti tanulmány – Oklevéltári nyomozások alapján*. Különlenyomat a *Katholikus Szemle*. 2. kötetéből, 1889. 154. (121–154: dokumentumok), a Szent Korona kérdésében különösen 17–19., 36., 63., 80. és 112.] Lásd még Timon Ákos: Die Entwicklung und Bedeutung des öffentlich-rechtlichten Begriffs der Heiligen Krone in der ungarischen Verfassung. In: *Festschrift Heinrich Brunner zum siebzigsten Geburtstag dargebracht von Schülern und Verehrern.* Böhlau, Weimar, 1910, 309–338.

96 Timon (1907): i. m., valamint Timon (1916): i. m.; Lásd még Timon Ákos: *A szent korona elmélete.* Magánkiadás, Budapest, 2000, 70., ami a Szász József által szerkesztett *Politikai Magyarország*. 1. kötet: *Magyarország története az arany bullától 1795-ig* című kiadványban (Budapest, Anonymus Történelmi Könyvkiadó Vállalat, 1912, 1914.) megjelent (9–32.) hasonló című írás reprintje.

97 Timon Ákos: Az alkotmány- és jogtörténet tanítása Magyarországon. *Jogállam*, 1904/8., különlenyomat: Franklin, Budapest, 1904, 15. Lásd még ehhez: Timon Ákos: Még néhány szó az alkotmány- és jogtörténet tanításáról. *Jogállam*, 1905/3. különlenyomat: Franklin, Budapest, 1905, 30.

„hazafias frázisai” felszínesek, és bírálta Timon oktatási elképzeléseit, melyek szerint a joghallgatóknak csak a magyar jogtörténetet kell tanítani, s nem az európait.[98]

Az „illúziókkal teli millenniumi korszakot” tükröző elméletének másokhoz, s főleg Conchához képest az volt az egyik megkülönböztető vonása, hogy ő nem, vagy nemcsak Werbőczynek tulajdonította az általa kifejtett tantételeket, hanem a korábbi korszakokba „olvasta bele” azokat. Az *echte* magyar intézmények ősiek voltak, és sok esetben már a honfoglalás idején is léteztek!

A koronázás közjogi következményeinek nyomatékosításán túl továbbá Timonnál nagy hangsúlyt kapott a hatalomátruházásban rejlő nem racionális elem, s ezzel a korona *misztikus* volta, vagy misztériuma. Bár a „Szent Korona misztériumának” sokféle értelmezése van,[99] a közjogon belül ez – az egyházjogot jól ismerő, ám a teológiai háttérkérdésekre és a miszticizmusra nem különösebben érzékeny szerzőnél – elsősorban annak hangsúlyozását jelenthette, hogy a királyi hatalom azáltal száll át az új uralkodóra (aki esetleg már trónra is lépett), hogy Szent István koronájával koronázzák meg. Ez a korona ugyanis valami különleges erővel és képességgel rendelkezik.

Emellett Timon hajlott a jogi kérdések társadalomlélektani kereteinek elemzésére, például a „magyar nép lelkére” és „monarchikus érzületére” vonatkozó, sokszor zsurnalisztikus okfejtésekre, meg- vagy újrafogalmazva a nemzeti romantika bizonyos toposzait is. Például azt, hogy a magyar jogfejlődés nemcsak külön úton jár, de meg is előzi a nyugati országokét,[100] vagy magasabb szintű azokénál.

Természetesen ő is az organikus államfelfogás és a nemzeti eszme korlátlan érvényesülésének híve volt. Mint korábban Hajnik és később többen is, Concha „országgyűlésileg szervezett államtagjai” helyébe a „nemzetet” helyezte: a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa – fogalmazott – „a királyt és a nemzetet egybefoglaló organikus egység”.[101] A magyar, nemritkán „magyarkodó” öntudat azonban olykor nála is meg-megtört a pragmatikus szempontokon. Amíg például 1916-ban a „nemzet” koronán keresztüli hatalomkorlátozó voltát, mint „államjogi constructiót” a magyar alkotmányfejlődés „legsajátosabb alkotásának” és kora magyar „közjogi jogrendje középpontjának”

98 Balogh Jenő: *A jogtörténet tanítása hazánkban.* Budapesti Szemle, 1905/338, 161–197. és Balogh Jenő: *A jogtörténet tanításának kérdéséhez.* Budapesti Szemle, 1905/340, 122–143.

99 Lásd például Kocsis István: *A Szent Korona misztériuma.* Püski, Budapest, 1997. és Kocsis István: Szempontok a Szent Korona misztériuma és tana tanulmányozásához. In: Tóth Zoltán József (szerk.) *A Szent Korona-eszme időszerűsége.* Budapest, Szent István Társaság, 2004, 173–314.; Varga Tibor: *Ima ellenségeinkért. A Szent Korona misztériuma.* Debrecen, MEK [mek.oszk.hu/03400/03473], 2001.; Molnárfi Tibor: *A Szent Korona misztériuma (A Szent Korona és a kozmosz).* Összmagyar Testület, Budapest, 2001; Újabb kiadás: Öt Falu, h. n., 2007.

100 „A szent korona [meg]személyesítésében rejlő átruházott közhatalom eszméjét és lényegét már Werbőczy Hármaskönyvében oly világosan és határozottan formulázta, amint az egyik nyugati államnak, még abban a korban Angolországnak alkotmányában sem találjuk”; vö. Timon (19202): i. m., 15.

101 Vö. Timon (1907): i. m., 14.

tekintette, addig tanulmánya 1920-as második kiadásakor jóval kevesebbel kellett beérnie. Számot kellett ugyanis vetnie az akkor születő „trianoni Magyarország" problémáival: így a területi kérdésen túl a király „távollétével" és a törvényszentesítés lehetetlenségével, az Országgyűlés helyébe lépő egykamarás Nemzetgyűlés nem túl erős legitimációjával és így tovább. S ekkor beérte kevesebbel is.[102] Vagyis Timon abban is újított, hogy bebizonyította: ez az elmélet szinte a végtelenségig hajlítható, és a körülményekhez igazítható.[103]

Nagy hangsúlyt helyezett a Szent Korona-tan és saját elmélete nemzetközi elismertetésére. Ez külföldön kétségtelenül hagyott némi nyomot, amit itthon Timon nagy sikerként prezentált. Egy helyen például így fogalmazott: „ennek a tételemnek igazságát ma már a külföldi jogtudós világ is elismeri. Így Redslob, a rostocki egyetemen az állam- és népjogok tanára […]" stb. stb. stb.[104] Másfelől viszont ha megnézzük a korabeli szakirodalmat, azt látjuk, hogy Robert Redslob, egy különösebben nem kitűnt német-francia alkotmányjogász, összehasonlító alkotmányjogi művében[105] mintegy tíz oldalon tekintette át a magyar közjog történetét, és abban kitért a Szent Korona-tanra is.

Timon tankönyve minden új kiadásának elején felsorolta a művéről született külföldi recenziókat; ezek azonban az ismertetések és elismerések mellett jócskán tartalmaztak fenntartásokat és kritikákat is. Paul Laband például egy rövid ismertetés összegzéseként ezzel zárta mondandóját:

> *„A rendkívüli elismerés, amelyet [a könyv] otthon aratott, valószínűleg nemcsak tudományos értékének, hanem a nemzeti büszkeség kielégítésének is köszönhető. A szerző ismételten rámutat arra, hogy a magyar nemzet különleges jogalkotó tehetséggel rendelkezik, hogy a magyar jog – bár külföldi jogrendszerek befolyásolták – nem idegen népektől van kölcsönözve, hanem a nemzet nemzeti jogtudatából, igazságérzetéből és szabadságszelleméből fakadt, a maga sajátos formájában fejlődött ki, és hogy sok tekintetben felülmúlja a nyugat-európai államok jogát, és*

102 „Ha nincs király, vagy működésében akadályozva van – fogalmazott 1920. februárjában, nyilvánvalóan a küszöbön álló kormányzóválasztás igazolásaként –, akkor a királyt megillető közhatalmi funkciók a szent korona hatalma alapján, amelyből azok erednek, a szent koronának másik alkotó részére, a nemzetre és annak képviseletében az országgyűlésre szállanak át. Az országgyűlés feladata a királyt megillető hatalmi kör ellátásáról gondoskodni, részint közvetlenül, részint az általa alkotott ideiglenes szervek útján. Timon (19202): i. m., 22.

103 S ami 1920-ban hajlítható, az a 2010-es években is az, sőt még inkább az: „Ha valamely oknál fogva nincs király – fogalmazott Tóth Zoltán József –, akkor a nemzeté a főhatalom gyakorlásának kizárólagos joga, és a nemzet akár király nélkül, vagy köztársasági formát választva is gyakorolhatja hatalmát, elfogadva a Szent Korona alkotmányos értékeit, elveit." Tóth Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés. *Polgári Szemle,* 2013/3–6, 282.

104 Timon (19202): i. m., 15.

105 Redslob, Robert: *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form – Eine vergleichende Studie über die Verfassungen von England, Belgien, Ungarn, Schweden und Frankreich.* J. C. B. Mohr (P. Siebeck), Tübingen, 1918, 82–93., különösen 86–87.

megelőzi azokat a liberális intézmények fejlődésében […] Számomra úgy tűnik, hogy a szerző némileg túlbecsüli a magyar jog eredetiségét. Ha eltekintünk a külső formáktól, és különösen a szakkifejezésektől, a magyar jog intézményei és a nyugat-európai, különösen a német jog intézményei közötti megfelelés rendkívül, sőt meglepően kiterjedt. […] Bár a feudális jog nem honosodott meg Magyarországon, a nagy királyi földadományok, a magas állami tisztségek és bizonyos egyházi hivatalok közötti állandó kapcsolat, a főispánok, ispánok és alispánok stb. tisztségeinek örökletes jellege, a családi birtokok összetartozása és a nemesség öröklési jogai, az örökletes mágnásosztály kialakulása és sok minden más olyan jogrendszert hozott létre Magyarországon, amely nem különbözik olyan alapvetően a nyugat-európai országokban a feudalizmus által létrehozottól.”[106]

A Szent Korona-tan, s annak részeként a Szent Korona szuverenitásának gondolata egyébként a külföldi szakirodalomban meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült[107] – „külföld” alatt nem az 1920 utáni utódállamok szellemi közegét értve itt, ahol sokszor ellenségesen szemlélték azt.

(3) A harmadik „innovátor” Kmety Károly volt, aki a budapesti egyetemre történt 1896-os magántanári és 1902-es rendes egyetemi tanári kinevezése előtt Szilágyi Dezső igazságügyminiszter fogalmazójaként és pozsonyi jogakadémiai tanárként működött. Számos kiadást megért közjogi tankönyvének[108] bevezetőjében Kmety kiadásról kiadásra bővítette a Szent Koronáról szóló részeket. A kezdetben szűkszavú megállapítások[109] az évek előrehaladtával kiegészültek Concha és Timon tételeivel, amelyekhez Kmety egy sajátos hangot megütő nemzetállami misztikát társított. „A szent korona – fogalmazott – a magyar nemzet [meg]személyesítője”, másutt: „a souverain nemzetszemély”, nemcsak „egybefoglalása a magyar állam összes alkatelemeinek”, hanem „az egész nép a maga nemzeti létében”.

106 Laband, Paul: Akos von Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte [recenzió]. *Archiv für öffentliches Recht.* 1904/2, 279. A bírálatot természetesen egy udvarias forma oldotta fel: „Erre azonban itt részletesen nem lehet kitérni. Még azok is, akiknek lelkében nem visszhangzik olyan élénken a művet átható magyar nemzeti büszkeség, gazdag és sokrétű munkának találják, és hálásak lesznek érte a szerzőnek.”

107 E tárgykörben széles körű – elegyes kérdésekre is kitérő – áttekintésként lásd Pecze Ferenc: Szemelvények a Szentkorona-tan visszhangjáról a külföldi szakirodalmi forrásokban. In: Tóth (szerk.) (1999): i. m., 113–159., Timonra vonatkozóan különösen 146–149.

108 Kmety Károly: *A magyar közjog tankönyve*. Politzer, Budapest, 1897, 19022, 19053, 19074, Grill, Budapest, 19115, 19266. (Az új kiadások mindig „javított” kiadások.) Lásd még Kmety Károly: *A magyar közjog kézikönyve*. Politzer, Budapest, 1900. Újabb kiadás: Trianon Múzeum/Trianon Kutatóintézet, Várpalota, 2020.

109 Például: „Alaptétele e jogrendszernek, hogy a szent korona, mely többé nem a király, hanem az ország szent koronája, nem pusztán a királyságnak egyház kölcsönzötte symboluma, hanem a legfőbb nemzet-alany, az igazi és egyedüli souverain, a magyar államiság legfőbb személyesítője; az övé az államélet minden tényezője, a terület, a nép, a főhatalom.” „A szent korona a nemzet díszének és méltóságának hordozója.” „A szent korona közjogi rendszere, mely a nemzet-államiság és a nemzet-souverainitás valósága, nem veszíté el érvényét a mai magyar államéletben sem; tévednek, akik azt hiszik, hogy az 1848-ban bekövetkezett átalakulásokkal elenyészett az a kilencz-százados közjogi rendszer.” Kmety (19022): i. m., XVII–XIX.

Ellensúlyozta e misztikát, hogy Kmety már-már jogdogmatikainak tűnő rendszerezésben állította olvasói elé a tant, s az adott korban közkeletűnek mondható formális államfelfogás három klasszikus elemét – terület, népesség, (köz)hatalom – a hely és idő követelményeihez, vagyis az új tanhoz igazította. A „Szent Korona szuverenitása" így nála azt jelentette, hogy

(a) a „szent koronáé az államterület",

(b) „a magyar állam jogi népessége, vagyis a magyar állampolgárok a szent korona népét képezik", és

(c) „a szent korona az igazi souverain, sem a király, sem az országgyűlés külön önmagukban nem bírják a souverainitás teljességét (csak annak némely vonásait), a valóságos állami felségiség vagy főhatalom, főuralom, a szent korona összes tagjait, vagyis a szent korona egész testét illeti meg". S mivel a formális államfelfogás szokásos „közhatalma" Kmetynél „főhatalom" lett, az utóbbi tételből szerinte az is következett, hogy

(d) „minden közhatalom a szent koronából ered", illetőleg (1848-ig), hogy

(e) „a szent korona nemcsak a terület feletti impérium birtokosa, hanem 1848-ig a hazai föld minden talpalatnyi területének főtulajdonosa is volt [...]".[110] Végül, az identifikációs mechanizmusokra is figyelmet fordító jogász[111] szerint

(f) „a szent korona a nemzet díszének és méltóságának hordozója; a királyhoz és hazához való hűséget egykép jelenti a szent korona iránti hűség". Vagy még fennköltebben: *„A szent korona sérelme a király és nemzet sérelmét képezi, a homály, mely a szent koronára esik, árnyat vet az egész nemzetre."*[112]

Szép szavak! A fennkölt megfogalmazás ellenére azonban – figyelemmel arra is, hogy néhány évvel a történelmi Magyarország megsemmisüléséhez vezető első világégés előtt születtek – mindez akár felelőtlen játszadozásnak is tűnhetett. Ez sokáig sokaknak azért nem volt nyilvánvaló, mert 1920 után e nézetek – paradox módon – az új állami és jogrend legitimációs mechanizmusának középpontjába kerültek.

* * *

Voltak persze kételkedők és fenntartásokat megfogalmazók is. Ezek egyike Szászy-Schwarz Gusztáv volt, aki tudománytalannak minősítette az imént bemutatott és az azokhoz társuló korabeli[113] irodalmat. A bármilyen tisztes érzületből fakadó „hazafias frazeológia" – fogalmazta meg lesújtó ítéletét 1912-ben –, „amellyel alkotmányjogi

110 Kmety (19115): i. m., XVII–XVIII.

111 Vö. Kmety Károly: *Elmélkedés a magyar nemzeti czímer és lobogó jussáról*. Politzer, Budapest, 1903.

112 Kmety (19115): i. m., XVII–XVIII.

113 Lásd például Balogh Arthur: *Az államélet főjelenségei tekintettel a magyar szent korona elméletére.* Politzer, Budapest, 1904.

tudományos könyveink a szenvtelen, éles, analizáló, dogmatikai tárgyalás hiányát pótolni iparkodnak” „tudománynak nem mondható”.[114] Hasonlóképpen:

> *„Amit közjogi és alkotmánytörténeti könyveink a szent korona tanáról mondanak, az kétségtelenül becsületesen és hazafiasan van érezve, de jogi fogalom tudományos elemzéséül el nem fogadható. A magyar közjog népies hagyománya a szent korona megható képletében foglalja össze a magyar államhatalom gondolatát. Ám a tudomány szimbólumokkal és metaforákkal be nem érheti, hanem szárazon, de élesen ki kell fejtenie, hogy a köztudatban élő jogi szimbólum mögött rejlő tételek jogi tartalma miben áll.”*[115]

* * *

(4) Az 1920-as évek „közjogi káoszának”[116] idején a nyilvánosan megszólaló jogászok körében nem nagyon akadtak ilyen kételkedők és fenntartásokat megfogalmazók. A koronával kapcsolatos fogalmak és elméletek a detronizációs törvény után – de mondhatjuk így is: a királyi hatalom „felfüggesztésével” és a király nélküli királyság tartós rendjének kialakulásával – elveszítették a szociális-politikai valóságban nélkülözhetetlen referenciapontjaikat. Ennek ellenére – a történelmi alkotmány fogalmának részeként – (kis túlzással) virágba borultak.

E paradoxonnak az 1920-ban kialakított és lényegében 1945-ig fennálló új rend közgondolkodásában alighanem két oka volt. Az egyik a *múltban* gyökerezett, a másik (perspektivikusan) a *jövő* felé mutatott.

Az előbbi a *történelmi és jogfolytonosság*ról kialakított elgondolások erősítésével állt összefüggésben.[117] Ennek keretében a szerzők azt sugallták, hogy a trianoni „kis-Magyarország”, akár van királya, akár nincs, az ezeréves, történelmi „nagy-Magyarország” folytatása, rendjének kialakításakor a régi alkotmányos rendet „helyreállították” és folytatták. Jól szemlélteti ezt a szempontot az ügyvéd Tihanyi Lajos rövid tanulmánya, amely nem mélyen szántó elemzésével tűnt ki a „tizenkettő egy tucat” jellegű

114 Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga*. *Vegyes jogi dolgozatok.* Athenaeum, Budapest, 1912, 448.

115 Szászy-Schwarz: i. m., 449. (kiemelések csak itt).

116 A kifejezés Barabási Kun József Concha Győzőhöz írott 1923-as leveléből származik, idézi Schweitzer Gábor–Szente Zoltán: Bevezetés Barabási Kun József *Közjog* című előadásjegyzeteihez. In: Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 59.

117 A korabeli szakirodalomból lásd Vass Lajos: *A Szent Korona és a jogfolytonosság.* Szerzői kiadás, Budapest, 1926.; Mai *vonatkozásban Kocsis* (1995): i. m., 273–287. és Kocsis (21996): i. m., 276–292., valamint Balogh Sándor: A Szent Korona és a jogfolytonossága ma. In: Fáy Árpád (szerk.): i. m., 175–182. Szakirodalmi elemzésként lásd Schweitzer Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány – A két világháború közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázlata. In: Schweitzer Gábor (szerk.): *A magyar királyi köztársaságtól a Magyar Köztársaságig – Közjog és tudománytörténeti tanulmányok.* Publicon, Pécs, 2017, 14–25. és Kopyś, Tadeusz: The Crown of St. Stephen as a Symbol of Legal Continuity and Hungarian Constitutionalism (Historical Background). *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2022/3, 369–388.

írások közül, hanem azzal, hogy szövegezésével „fején találta a szöget". A Habsburg-ház detronizálása után a királyság államformája mellett szólva így fogalmazott:

> *„Szakítani alkotmányunknak a magyar nép nemzeti és állami egységét ezeréves erővel hirdető történelmi jellegével, megfosztani állami létünknek intézményeiben megnyilvánuló alapelveit az ezeréves fejlődés adta erőtől, és ép[p]en ma [1922-ben], mikor nem a sivár jelen, csupán a történelmi múlt lehet a magyar jövő biztos alapja, több lett volna a bűnnél* […] plus qu'un crime […] une faute […]"[118]

Másként fogalmazva: az emberek általában a jövő alakítása végett akarják uralni a jelent, a jelen uralásával azonban hatalmukba kerül a múlt alakítása is. S ezzel hatalmuk igazolására felhasználhatják a múlt dicsőségét és ragyogását, akár eltüntetve azt a foltot is (jelen esetben a történelmi Magyarország teljes összeomlását az első világháború végén, illetőleg után), ami e dicsőségen esett.

Az utóbbi, ti. a jövő szempontja – tekintettel arra, hogy az elszakított országrészek egykor a „Szent Korona országainak"[119] részei voltak, tehát (mint sugallták) „visszajárnak" – a *területi revízió* reményét tartotta fenn, igényét erősítette,[120] majd részleges megvalósulásának módját próbálta igazolni. Timon Ákos már 1920-ban úgy látta, hogy

> *„[a] világháború és a bolsevizmus következtében szétdarabolt magyar nemzet a szent korona személyiségében, mysteriumában látja azt a mystikus nagy erőt, azt a hatalmas történelmi tényezőt, mely a szent koronához tartozó népek és területek állami egységét – habár nagy küzdelmek árán is – újból létrehozni fogja".*[121]

Molnár Kálmán pedig, aki minden kérdésben őszintén igyekezett nyilatkozni, így fogalmazott:

> *„A szent korona tan értelmében a szent korona magát az államot jelentette. Ma több ennél. Ma az állam: Csonkamagyarország. A szent korona: az ezeréves Magyarország."*[122]

118 Tihanyi Lajos: Államformánk. *Jogállam*, 1922/1–2, 8. (kiemelés csak itt). (A francia szólás – *C'est pire qu'un crime, c'est une faute*: Ez több, mint bűn; ez hiba – Antoine de Boulay gróf bon mot-ja, melyet az utókor, tévesen, Fouchénak vagy Talleyrand-nak szokott tulajdonítani.)

119 Az államok nevének rendjét szabályozó mai „névrezsim" kialakulása előtt a magyar állam nevét e koronára utalással volt szokás meghatározni: a Magyar Szent Korona országa vagy Szent István koronájának országai. Vö. Polner Ödön: Magyar Alkotmányjog (részletek). In: Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 40. Az ún. „kiegyezési törvények" a feleket egyfelől „a magyar korona országai", másfelől „Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok és tartományok" kifejezéssel nevezték meg.

120 Zlinszky János szerint „a Szent Korona mindezen kérdések jogszerű rendezésének igényét jelképezte". Lásd Magyar Szent Korona-tan (szócikk). In: *Magyar Katolikus Lexikon* (https://lexikon.katolikus.hu) (letöltés: 2026.03.15.). Hasonlóan Zlinszky János: A Szentkorona-eszme története. In: Tóth (szerk.) (1999): i. m., 31–32.

121 Timon (19202): i. m., 4.

122 Molnár Kálmán: *A Szent Korona-tan kifejlődése és mai jelentősége.* A Magyar Nők Szent Korona Szövetségében 1927. február 2-án tartott előadás. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1927, 13.

A fentebb „fazonírozgatásnak” nevezett elméletalkotás tehát a Szent Korona-tannak és a korona szuverenitása fogalomnak e két követelményhez, vagy azok egyikéhez való részleges hozzáigazítását jelentette. Akiket nem ezek a legitimációs szempontok vezettek, azok a kialakult „kaotikus” helyzet értelmezése vagy orvoslási lehetőségének számbavétele végett alakítgatták azt.[123]

Polner Ödön például – amint egy kéziratban maradt munkája bizonyítja – a Szent Korona-fogalom államforma-meghatározó jellegén gondolkodott. Mint írta: e fogalom egyrészt „a magyar államformát, mint monarchiát” jelentette, másrészt utalt a királyság „választott” jellegére (többen[124] ugyanis úgy vélték: a detronizáció után kialakult helyzetben az ország újra választási királyság lett), harmadrészt pedig alkalmat adott, vagy legalábbis csábított azon lehetőség megpendítésére, hogy Magyarország „alkotmányos monarchia”.[125] Ez persze ugyanúgy téves kormányforma-meghatározás volt/lett volna, mint – a magánleveleiben és publikált írásaiban olykor eltérő módon nyilatkozó – Barabási Kun által pedzegetett „korlátozott” monarchia.[126]

A legjelentősebb korabeli elméletet – mely a tan delelőjén sokak számára „derült égből villámcsapásként” érkezett – Eckhart Ferenc fejtette ki. Eckhart – az 1931-es (az alkotmánytörténet szellem- és társadalomtörténeti alapú újrafogalmazását meghirdető, politikai botrányt okozó) programadó tanulmánya[127] után – a témáról 1941-ben közzétett monográfiájával[128] megkérdőjelezte az akkor immár csaknem három évtizede uralkodó „hivatalos” hagyományt: a tan Timon Ákos féle naiv-romantikus értelmezését.

Történelmi tények, levéltári adatok és kiterjedt elemzések alapján Eckhart tagadta, hogy a magyar alkotmány „ezeréves” volna, s hogy a koronatan Szent Istvánig és az *Intelmek*ig visszavezethető. Állította és bizonyította, hogy „a Szent Korona-eszme” az évszázadok során tartalmilag folyamatosan módosult (vagyis több tan és elmélet rejlik

123 A fentebb hivatkozott műveken túl lásd még Szontagh Vilmos: *A Szent Korona tana és a kormányzói jogkör. Alkotmánypolitikai tanulmány.* Ludvig, Miskolc, 1937; Nagy Miklós: A Szent Korona eszméje. In: Serédi Justinián (szerk.): *Szent István Emlékkönyv* 1–3. kötet. MTA, Budapest, 1938. 2. kötet, 267–308. (különlenyomat Franklin, 1938); Puky Endre: A szent korona tana és a közigazgatási bíráskodás [évnyitó beszéd a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság 1941. június 13-i teljes ülésén]. *Magyar Közigazgatás*, 1941/3, 16–20.; Szekfű Gyula: A Szent korona-eszme. In: Szekfű Gyula: *Szent István és az államalapítás*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1941. Barabási Kun József vonatkozásában lásd még Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 69–77.

124 Lásd például Egyed István: Az ezeréves magyar alkotmány. In: Lányi Viktor (szerk.): *Az ezeréves Magyarország.* Pesti Hírlap–Légrádi, Budapest, 1939, 250.

125 Polner (2024): i. m., 41., 44. és 53.

126 Barabási Kun József: Közjog (részletek). In: Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 77. Érdemes megjegyezni, hogy a Szent Korona-tan megfogalmazásakor – Péter László egy kissé homályos utalása szerint – korábban talán Concha fejében is felvetődött a „parlamentáris monarchia” kategóriája Magyarország kormányforma-meghatározásaként, de ezen – a sugalmazott értelmezés szerint – maga is meglepődhetett, és (e kontextusban) nem tárgyalta a kérdést. Vö. Péter (2003): i. m., 484., 491. és 494.

127 Eckhart (1931): i. m., 269–323.

128 Lásd Eckhart (1941): i. m.; Eckhart (2003): i. m.

benne), továbbá hogy csak a 15. századtól jelenti a király és a rendek együttes hatalmát, s e tekintetben (ma így mondanánk) több társadalmi csoportnak a hatalmon való osztozását. Végül felvetette, hogy az nem a „magyar közjogi géniusz" teremtő erejének bizonytéka, hiszen a lengyeleknél és a cseheknél is kialakultak hasonló elgondolások.

Az adott korban és helyzetben ezek meglehetősen eretnek és tekintélyromboló megállapításoknak számítottak, de – a kritikus értékelésekkel szemben – megfeleltek a tudományosság követelményeinek, ideértve a nyilvános ellenőrizhetőség és vitathatóság próbáját is. Volt is vita bőven, s az Eckhart-vita[129] talán még ma is tartana, ha Magyarország második világháborús katonai veresége, a „Horthy-rendszernek" nevezett politikai rend teljes összeomlása, majd egy új állami berendezkedésnek az akkor cselekedni képes erők általi kialakítása – ideértve a köztársaság bevezetését, a trianoni döntés lényegi elemeinek a párizsi békében történt megerősítését és a kommunista hatalomátvételt – nem vet véget neki.

5. A „Szent Korona szuverenitása" mint szuverenitáselmélet

Hátravan még annak vizsgálata, hogy a „Szent Korona szuverenitása" kapcsán kifejtett nézetek vajon szuverenitáselméletnek tekinthetők-e egyáltalán, s ha igen, miként értékelhetők.

A kérdés első felére válaszolva először azt kell megállapítani, hogy a szóban forgó koronával[130] kapcsolatos elgondolások egy több száz éves, tartalmi értelemben folyamatosan változó nemzeti hagyomány részei. E hagyomány különböző jellegű elemekből áll. Ezek között vannak egyfelől

(a) a valamely közösséghez – mintegy kétszázötven éve a magyar nemzethez – való tartozás érzéseivel vegyülő érzelmi-identifikációs elkötelezettségek,

129 Az ún. Eckhart-vitáról lásd Mályusz Elemér: Az Eckhart-vita. *Századok*, 1931/9–10, 406–419.; Kardos József: Az Eckhart-vita és a szentkorona-tan. *Századok*, 1969/5–6, 1104–1117.; Mezey Barna: Utószó. In: Mezey Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Budapest, Gondolat, 2001, 407–437.; Péter (2003): i. m., 495–500.; Tóth Zoltán József: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig. Adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez.* Szent István Társulat, Budapest, 2007.; Törő László Dávid: Az „Eckhart-vita". Eckhart Ferenc 1931-es programtanulmányának kortárs visszhangja. *Aetas. Történettudományi Folyóirat,* 2016/4, 57–77.

130 Megnevezése és írásmódja meglehetősen változatos: magyar korona, magyar királyi korona, Szent István koronája, Szent Korona, szentkorona, Magyarország Szent Koronája, vagy (miként az ún. címertörvény, az 1990. évi XLIV. törvény szövegében is olvasható) magyar Szentkorona stb. Kis- és/vagy nagy kezdőbetűs írásmódját illetően (az idézett szövegek kivételével, melyekben az ettől eltérő megoldásokat változatlanul hagytam) a magyar helyesírás MTA által alkotott és jóváhagyott, 2015. szeptember 1-jétől hatályos szabályzata (*A magyar helyesírás szabályai.* Budapest, Akadémiai, 201512) 171. pontját követtem. Eszerint a nemzeti ereklyék – valamint a régi mozdonyok és speciális fegyverek stb. – nevének jellemzője a nagy kezdőbetűs írásmód.

(b) a „politikai vallásosságra” jellemző hitek és hitszerűen vállalt meggyőződések,[131]
(c) egy valóságos vallás transzcendenciájába átvezető spirituális érzések, gondolatok és elképzelések, valamint
(d) az organikus államelméletekre olykor ráépülő –, a kritikusok által „középkoriasnak” mondott, bár valójában időtlen – misztikus hitek.

E lényegében nem racionális tudatformákkal szemben, a másik oldalon, e hagyomány elemei különböző fajta racionális ismeretrendszerekké szerveződnek, mint amilyenek

(e) az eszmék, valamint
(f) az elméletek és tanok.[132]

S végül, a két fő csoport közötti köztes szellemi térben sok esetben, miként a jelenlegiben is,

(g) a történeti legendákból kibomló vagy más forrásokból táplálkozó mítoszokkal találkozhatunk.

131 A Szent Korona-tant vagy annak egy-egy tételét sokan olykor már-már a vallásosságra emlékeztető, hitszerű meggyőződéssel képviselik. Ennek legbiztosabb jele, hogy a *tényekre alapozott* kritikai megjegyzéseket sem fogadják el (vö. „*certum est, quia impossibile*”). „A tanba vetett hit – jegyezte meg Péter László – néha rendkívüli reakciókat váltott ki. Politikusok és magasan képzett egyetemi professzorok az azzal kapcsolatos legenyhébb kritikai megjegyzések esetén is teljes érzéketlenséget mutattak. Hajnik botlása a *totum corpus sacrae regni coronae* létezésével kapcsolatban, melyre a forrásokban egyetlen példa sem bukkant fel, még azután is hittétel maradt, hogy a nem hívők rámutattak: a kifejezés a Hajnik előtti irodalomban nem volt megtalálható.” Péter (2003): i. m., 485. „Hajnik botlásáról” először Barabási Kun József írt. Barabási Kun (1917): i. m., 16. Eckhart ugyanerről: „Vajjon van-e jogosultsága – kérdi már 1917-ben Barabási Kun József –, hogy Hajnik óta állandóan beszélnek a szent korona egész testéről *(totum corpus sacrae regni coronae),* mely jelenti a királlyal együtt a nemességet, míg a XV. századi okmányokban előforduló *totum corpus regni* csupán az országgyűlésileg szervezett nemesek testületét jelenti?” Eckhart (1941): i. m., 320. és Eckhart (2003): i. m., 193–194. és 201. (10. jegyzet).

132 Az alábbi észrevételek megfogalmazása során e három ismeretforma kapcsán általános jelleggel a következőket tartottam szem előtt. Az *eszme* valaminek a többnyire pozitív értékeket is közvetítő általános *fogalma* vagy gondolati esszenciája, kivonata, mint amilyen például az újkantiánius jogfilozófiában a „jogeszme”. Az eszmeként értett fogalom megjeleníthet, illetve magába foglalhat több, többé-kevésbé rendezett, időben változó elméletet és tant, azok halmazát vagy folyamát és területi változatait is, kiemelve a bennük rejlő felfogások hasonlóságát.

Az *elmélet* – amint az közismert – valamely jelenséggel kapcsolatos tények összefüggéseinek koherens leírása, igazolható feltevések alapján történő rendszerbe foglalása, és általános érvényű, mások által is érthető, valamint ellenőrizhető, plauzibilis magyarázata. E magyarázat sokak szerint törvények megállapításához vagy (a társadalomtudományokban legalábbis) hatásmechanizmusok feltárásához vezet. Az elmélet esetén – az eszmével szemben – gyakran felvetődik a gyakorlat valamilyen követelménye is.

Valaminek a tana (mint például a „jogtan”, az „államtan”) egy elmélet vagy annak valamely része kanonizált „tanítássá”, dogmákká, esetleg standard elvekké sűrített, rendszerben rögzített vagy legalábbis rendszerezettnek tűnő tételekből álló strukturált ismeretrendszer, amely az adott területen magyarázó erővel bír. A tan egy-egy területre jellemző, specifikus tudás, melynek általános érvényűsége az elméleténél korlátozottabb (mert annál kulturálisan kötöttebb), magyarázó ereje viszont határozottabb (erőteljesebb). Az elméletekkel szemben a tannak nincs szüksége feltétlenül a gyakorlati alkalmazásból és alkalmazhatóságból származó kiegészítésekre.

Ezek jelentős részével itt még csak nem is foglalkozhatunk.

A szakirodalomban többségének mondható az az álláspont, amely szerint a Szent Korona-*eszme* és a Szent Korona-*tan* vagy egymás szinonimái (ami tévedés), vagy nem szinonimák ugyan, de valamilyen közelebbről nem megjelölt hagyományos beidegződés okán a két kifejezés egymás helyett is használható. Amikor például Eckhart az *eszme* szót használja a témával kapcsolatos munkája címében, *elméletek és tanok helyett,* akkor ezzel egy gondolati (valójában részben elméleti) és felfogásbéli hagyományra, annak tartós voltára utal, jelezve, hogy az e hagyományt alkotó teóriáknak és tanoknak vannak közös értékvonatkozású elemei is. Hasonlóan: amikor e művében „organikus állameszméről" beszél,[133] akkor az organikus államszemlélet alapján létrejött elméletek és tanok államfogalmaira, illetőleg azok közös elemeire is utal. Az is lehet ugyanakkor, hogy a címadással valójában csak a szelet kívánta kifogni várható kritikusainak a vitorlájából.[134]

A hazai szakirodalom a *tan*hoz képest ritkán használja (néhány szerzőt kivéve[135] természetesen) a Szent Korona-*elmélet* kifejezést, s ha mégis, azt könnyen idézőjelek közé teszi, ami valami fenntartást jelez. Ez magyarázatot igényelne, bár a hagyomány szerepén és a konyhafilozófiai okoskodásokon túl ilyet valószínűleg senki sem tud mondani. Hacsak azt nem, hogy amíg az *elméletek* rendszerint *tentatív* módon[136] épülnek fel és haladnak előre, addig a *tanok* esetén ez nem jellemző, sőt elemeik, a tantételek könnyen magabiztos kinyilatkoztatásnak tűnnek, esetleg azzá válnak. Jellemző az is, hogy a szakirodalom (megint csak Eckhart kivételével, akinél az *eszme* több elméletet is magában foglalhat) rendszerint egyes számban, Szent Korona-*tan*ról beszél, holott sokan, helyesen, eleve tan*ok*at és elmélet*ek*et értenek alatta. Például kijelenthető, s ma alighanem ez az egyik legelterjedtebb felfogás, hogy a Szent Korona-*tan*t – az akkor már régóta létező, gyökereiket illetően akár Szent Istvánig vagy még tovább visszavezethető szokások és elképzelések alapján – először Werbőczy István összegezte és rendszerezte, olykor újra is értelmezve azokat; ezt később mások, különösen Szabó Béla és Hajnik Imre, kiegészítették és alakították; a 19. század végén és a 20. század elején pedig Timon Ákos kanonizálta, hogy aztán az ő elgondolásának vadhajtásait Eckhart Ferenc nyesegesse le.[137] Maga Eckhart a koronaeszme részeként elgondolt Szent

133 Eckhart (1941): i. m., 176. s köv.

134 Lásd ezzel kapcsolatban Teszelszky, Kees: *Az ismeretlen korona. Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás.* Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2009, 47–59. és Törő László Dávid: „Több szellemtörténetet a jogtörténetbe!" Eckhart Ferenc törekvései a jog- és alkotmánytörténet modernizálására (1931–1941). *Századok*, 2016/6, 1437.

135 Például Balogh (1904): i. m.; Tóth (2007): i. m., 73–74. stb.

136 Tentatív – próba-hiba eljárással előrehaladó, óvatos, kísérleti, puhatolódzó, sok vonatkozásban ideiglenes, esetleg bizonytalan.

137 Ehhez némileg hasonlóan Hollósi Gábor: A Szent Korona-tanról. In: Medgyesy Zsófia–Pászti László (szerk.): *„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!" Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére.*

Korona-*tan*t Hajniktól eredeztette, mondható azonban az is Péter László nyomán, hogy a 19. század vége előtt a koronahagyomány keretében különböző *eszmé*ket és *elmélete*ket fejtettek ki, ám maga a ma is így ismert Szent Korona-*tan* Concha, Timon és Kmety innovációja volt. Mint jeleztem, hajlok ennek az utóbbi nézetnek az elfogadására, és ebben a tanulmányban igyekeztem ezt a terminológiát alkalmazni (bár ez nem jelenti azt, hogy ezzel e tan szélesebb történelmi korszakhoz kötését más vonatkozásban eleve kizárnám). Végül, amíg a *tan*okat olykor elégségesnek tűnik rögzíteni, esetleg deklarálni, addig az *elmélet* az egyes tételeinek megállapításához tudományos megismerési *módszert*[138] kíván.

A fenti és az ahhoz hasonló megfontolások alapján azt lehet mondani, hogy a „Szent Korona szuverenitása”-fogalom kapcsán kifejtett nézetek felfoghatók egy tartalmilag jelentős mértékben *részleges*, mind szerkezeti, mind tartalmi szempontból *fragmentált*, szükséghez képest hol *merev*, hol *rugalmas* tételeket tartalmazó szuverenitáselméletként, vagy annak esszenciájaként is. Ez az összegzés jellegüket illetően (általában) *analitikus* és *történeti* tételekből áll; bizonyos esetekben analitikus megállapításokként jelenítve meg történeti következtetéseket, máskor megfordítva. Kidolgozói, művelői és képviselői szerint az elmélet – tárgyát és egyéb jellemzőit illetően is – *magyar*, bármit is jelentsen itt a gondolat nemzeti jellegére utaló jelző. Egy jellegzetes, bár a kelleténél lapidárisabb értelmezés szerint más népek koronaeszméivel szemben a magyar Szent Korona-eszme különlegessége az, hogy „kizárólag Magyarország Szent Koronájához fűződik, meghatározza a korona iránti hűség gondolata, és nem utolsósorban a király és a rendek együttes törvényalkotási joga”.[139] Az ilyen összegzés azért mond meglehetősen

Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Zrínyi Kiadó, Budapest, 2023, 339–345.; Rácz Lajos: Rex és regnum. A magyar államelmélet főbb tendenciái a 10–16. században. A királyi hatalom legitimációja. *Rubicon*, 1997/8, 20–24. Ugyancsak hasonlóan, mégis másként Horváth Attila: A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány. In: Vízkelety Mariann (szerk.): *5 éves az Alaptörvény* – Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 160–180.

138 A témáról szóló szakirodalomban viszonylag ritkán tárgyalnak kutatásmódszertani kérdéseket. Kivételként lásd általában az Eckhart-vitát. Ennek üdítő és vidám pillanata volt, hogy amikor Molnár Kálmán módszertanra hivatkozott, akkor a (már 1920-ban is politikai jelentőséget kapott) pálinkafőzés komplex metaforájával magyarázgatta el a kívánatos módszert: „*A Szent Korona tana vagy elmélete* – fogalmazott – *nem jogtétel, nem jogszabály* […] *hanem* tudományos rendszer, tan, elmélet. *A tudományos kritikát kiálló alkotmányjogi források sok-sok adatának összevetéséből, szellemtörténeti és jogászi értelmezéséből és értékeléséből jutunk el a sok részadat nagy szintézisére, vagyis a szent korona elméletére* […] *A tudományos kritikát kiálló források adatainak összedobált cefréjéből az adatok lelkét kivonatolva, a jogtudomány szűrőjén átszűrve és lepárolva. Ez a tiszta párlat, a konkrét adatok nagy szellemtörténeti és jogelméleti szintézise: a szent korona tana.*” Vö. Molnár Kálmán: *Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya? Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog és alkotmánytörténet” című dolgozatára*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1931, 29. Elvileg módszertani kérdést tárgyal Kocsis István is. Kocsis (19962): i. m., 8–13.; valójában azonban inkább a magyar közjog „helyes felfogását” fejtegeti.

139 Vö. Zétényi Zsolt: A Szent Korona eszme a második ezredfordulón. In: Fáy Árpád (szerk.): *Búcsú az évezredtől.* – [*Az*] *alkotmányosság reményében*. Alkotmányossági Műhely és Fórum Társaság, h. n. [Budapest], é. n. [2000k], 87.

keveset, mert az első jellemző (így fogalmazva)[140] evidencia, a második közelebbről meghatározatlan általánosság, a harmadik pedig a rendi állam szokásos jellemzője. A fogalom, mint már többször hangsúlyoztam, leginkább a 19. század végén és a 20. század elején kifejtett, s a két világháború között alakítgatott Szent Korona-tanba illeszkedik, mint annak része, melynek több változata is létezett.

* * *

A kérdés második fele kapcsán – ti. hogy az eddig vázlatosan jelzett tételek szuverenitáselméletként miként értékelhetők – mindenekelőtt azt célszerű szem előtt tartani, hogy a „szuverenitás" – az „autoritás" és az „államhatalom" mellett – a modern állam hatalmi elemének fogalmi megragadására szolgáló egyik fontos államelméleti kategória.[141] Bár az elméletképzés tartalmi vonatkozásában a másik kettővel összehasonlítva több okból sem a legszerencsésebb,[142] de kétségtelenül ez a legelterjedtebb, s ekként megkerülhetetlen.

Az immár 450 éves, hiszen 1576-ig visszavezethető „történeti fogalom" – a *szuverenitás* – eredetileg (a francia király és a német-római császár vonatkozásában) „politikai elképzelés" volt, ami később (már a 19. századi angol John Austin elméletében) „jogivá sűrűsödött"; s kezdeti „defenzív"-polemikus jellege „offenzívvá" vált.[143] Egyre szélesebb körben történt elterjedése, mely az elmúlt százötven év fejleménye, elméleti szempontból inkább ártott neki, semmint használt, mert jelentése visszavonhatatlanul poliszémikussá (több-, sőt sokértelmű) lett, s így tartalmilag bizonytalanná is vált. Ennek egyik jele a mai gondolkodásban egymás mellett élő sokféle szuverenitásfogalom: a jogi és politikai, a belső és külső, az abszolút és relatív, a *de facto* és *de jure*, a monisztikus és pluralisztikus, a „kényszerítő" és a „befolyás" értelmében vett, a vesztfáliai és globális, a klasszikus és a posztszuverenitás s így tovább. Van olyan vélemény, amely szerint a többértelműséggel együtt járó zavar a kezdetektől jellemzi e kategóriát: „Talán egyetlen

140 Az első jellemző annyiban persze nem evidencia, amennyiben hozzátesszük: Magyarországon a „látható korona" (a fizikai tárgy) meglétének, jelenlétének, eltűnése esetén folyamatos előkerülésének stb. jelentősége volt a „láthatatlan korona" (a koronaeszme és az ezzel kapcsolatos hagyomány) folyamatos fenntartásában. Az, hogy ez a hagyomány különböző tartalommal, de csaknem ezer évig fennmaradt, valóban hungarikumnak mondható.

141 Értelmezési lehetőségeit és elméleteit lásd – egyebek mellett – Schliesky, Utz: *Souverenität und Legitimität von Herrschaftgewalt*. Mohr Siebeck Tübingen (Jus Publicum 112), 2004, 815.; Takács Péter (szerk.): *Az állam szuverenitása: eszmény és/vagy valóság. Interdiszciplináris megközelítések.* MTA JTI–Gondolat, Budapest-Győr, 2015, 562.; Chronowski Nóra–Petrétei József: Szuverenitás. In: Jakab András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* [*IJOTEN*] http://ijoten.hu/szocikk/szuverenitas (2020) 34. (letöltés: 2026.03.15.). (Mindegyik bőséges további szakirodalommal.)

142 Az ezzel kapcsolatos, olykor félreértett álláspontomat lásd Takács Péter: A szuverenitás mint az állam fogalmi megragadásának kategóriája. In: Cserny Ákos (szerk.): Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 549–569.

143 Lásd erről Jellinek, Georg: *Allgemeine Staatslehre.* O. Häring, Berlin, 19143, 454–484.

fogalomnak sem olyan ellentmondásos a jelentése – fogalmazott Lassa Oppenheim –, mint a szuverenitásnak. Vitathatatlan tény, hogy – attól a pillanattól kezdve, amikor bevezették a politikatudományba [értsd: államtudományba], mind a mai napig – sosem volt egyetemesen elfogadott jelentése.”[144] Akár a kezdetek kezdetén, akár később alakult ki ez a sokértelműség, azon nem változtat, hogy a fogalom az utóbbi egy-két évtizedben belekerült a hazai és a „patriótának” mondott külföldi politikai imamalmokba, ahol csupán egyetlen – a nemzetállamoknak a nemzetközi renden belüli, (tévesen) rögzítettnek vélt és állandónak gondolt önállóságára utaló – jelentését hasznosítják, s rendszerint visszaélnek vele.

Egy teljes vagy legalább viszonylag teljes szuverenitáselmélet megalkotójának számos kérdésre[145] kell válaszolnia; a „Szent Korona szuverenitása”-fogalom kapcsán kifejtett elgondolások alapján azonban ezek közül csak néhányra lehet.

* * *

A részlegesség ellenére az eddig megismert és azokhoz kapcsolódó elméletekből is kiolvasható néhány következtetés. Most ezeket tekintem át röviden.

144 Oppenheim, Lassa F. L.: *International Law – A Treatise*. Longmans, Green, and Co., London-New York, 1905, 103. E poliszémikus jelleg megnehezíti a különböző mai kérdések megítélését is. Lásd például Máthé Gábor: *Szuverenitási kérdések (16–21. század)*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2025, különösen 53–55.

145 A legfontosabb öt kérdés a következő. *Először* is ki kell munkálnia a szuverenitás fogalmát, s ha azt fő- vagy legfőbb hatalomként fogja fel, ami helyes, akkor annak más hatalmakhoz való viszonyát is. Például tudnia kell, hogy e bűvös szó a „végső döntés” lehetőségét jelöli-e, vagy inkább az „autonóm döntésre” és az „önállóságra” utal; hogy azt közhatalomként vagy főhatalomként kell-e érteni; és jogilag körülhatárolt hatalomként („hatáskörként”) kell-e felfogni, vagy a lényege inkább a *Kompetenz-Kompetenz* (a hatáskörök megállapításának hatásköre).
E fogalmat használva, *másodszor*, állást kell foglalnia annak *érvényességi körét* illetően is, vagyis hogy a szuverenitás vajon az államra, vagy valamely állami szervre vonatkozik-e, s ha nem, vagy nem csupán az államra, akkor milyen jelenségekre vonatkozhat még. Például használhatók-e az „egyén szuverenitása”, az „egyház szuverenitása”, a „jog szuverenitása” stb. kifejezések.
Harmadszor, tisztáznia kell, hogy a valóságban (ténylegesen) ki – vagy egy eszményi rendben ki legyen – a szuverén, amit a „szuverenitás *alanya”* problémájának szokás mondani. Az elmélettörténet tanulsága szerint ezt az alanyt az elméletalkotó keresheti/megtalálhatja egy uralkodóban (fejedelemben) és a parlamentben (vagyis egy államszervben), a nemzetben és a népben (vagyis egy politikai értelmet kapott társadalmi tényezőben), de keresheti magában az államban („államszuverenitás”), a „kivételes állapot” elrendelőjében, sőt – mint esetünkben – egy különleges koronában is.
Negyedszer, egy ilyen elmélet megalkotójának meg kell tudni mondania, hogy egy politikai közösségben mit tehet meg az – *milyen jogai vannak annak* –, aki szuverenitással rendelkezik, vagy akinek azzal kell(ene) rendelkeznie. Az e kérdésre adható válaszok lényegében még ma is a „szuverenitás azon nyolc ismertetőjegye” valamilyen kombinációjából és modernizált változatából állnak össze, amelyeket Jean Bodin fejtett ki 450 éve.
Végül és ötödször, az elmélet megalkotójának ki kell fejtenie, hogy melyek a szuverenitás legfőbb *jellemzői.* Például a szuverén hatalom, bárkié is legyen, egységes és oszthatatlan-e vagy esetleg megosztható; elidegeníthetetlen és átruházhatatlan-e, vagy átruházható; ha független, milyen mértékű a „függetlensége”, mit jelent „korlátlansága” vagy jogi korlát(ozhatat)lansága; s mit értünk „legfelső” voltán: azt-e, hogy „másból le nem vezethető” vagy azt, hogy „nincsenek idegen kötelékei”?

(1) A vizsgált fogalom azt jelenti, hogy a Szent Korona nem csupán egy tárgy, például koronázási ékszer, nemcsak történelmi ereklye, és nem is csak szimbólum, mely megjelenít valamit, hanem – a régebbi megfogalmazások szerint – „*a szuverenitás alanya*”,[146] „*az állami főhatalom* [maga]”,[147] vagy az „*igazi souverain nemzetszemély*”.[148] „Az állami szuverénitás alanya – fogalmazott Molnár Kálmán – a szent koronában szimbolizált és reprezentált állam.”[149] „Az államhatalom alanya a Szent Korona, amely magát az államot jelenti” – vetette papírra 1938/1939-ben Buza László.[150] Tomcsányi Móric szerint „a szent korona az államhatalom alanya, övé az egész államhatalom”.[151]

Manapság azt mondják, hogy a Szent Korona „a főhatalom alanya, a szuverenitás letéteményese”,[152] „a magyar államhatalom alanya”[153] vagy hogy „a magyar állam főhatalma a Szent Koronában benne foglaltatik, a Szent Korona és a Magyar Állam azonos, a Szent Korona főhatalma és a magyar állam főhatalma ugyancsak azonos”.[154]

Mint látható, a fogalomhasználatot, magyar módra, nem a katonás rend jellemzi: a korona egyszer a főhatalom alanya, máskor annak forrása, ismét máskor pedig letéteményese vagy megtestesítője, olykor meg a főhatalom maga. Azt, hogy valaminek ilyen pozíciója legyen, még elképzelni is csak annak hitszerű feltételezésével lehet, hogy az nem tárgy, hanem „személy”, „élő személy” (van, aki így mondja: „élő tárgy”), „államszemélyiség”, valami olyasmi, aminek személyisége van, sőt, talán még lélekkel is rendelkezik.[155] Ez a korona továbbá – hogy fokozzuk a fogalomhasználat kuszaságát –„jogi személy” is: van akarata, valamint vannak jogai, javai és jövedelmei is.

Személyiségét állítólag csak az ismerheti meg, aki megérti a misztériumát, s értékeli, hogy ez „az egyetlen az összes koronák közül, amelyben Isten égi és földi birodalmának az egybeszövődése”, azaz „Isten országa” „fejeződik ki”.[156] Amikor múzeumi, majd

146 Concha (1891a): i. m., 58.
147 Timon (19175): i. m., 494.
148 Kmety (19266): i. m., 13.
149 Molnár Kálmán: *Magyar közjog.* 2 kötet. Danubia, Pécs, 1926–1928, 1. kötet, 358.
150 Buza László: Magyar közjog (részletek). In: Schweitzer–Szente Z. (szerk.): i. m., 166.
151 Tomcsányi Móric: *Magyarország közjoga*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 19435, 281.
152 Tóth (1999): i. m., 275.
153 Kocsis (19962): i. m., 90. Ennek fontos kiegészítése, hogy e tételt nem lehet megkérdőjelezni: „*Nem lehet vita tárgya* – olvashatjuk –, *hogy a Szent Korona a magyar államhatalom alanya. Ha valaki [ezt] mégis vitatja, akkor az egész Szentkorona-tant kérdőjelezi meg*.”
154 Zétényi (2023): i. m., 74. Ennek is van egy fontos kiegészítése: „*a magyar államiság lényegét jelentő főhatalmat megtestesítő szerepét nem érinti az a körülmény, hogy a jelenkor alkotmánybírósága mindezidáig nem említette meg a történeti alkotmány vívmányai között*”, s így eszméje nem normatív jellegű előírásnak, hanem – úgymond – „*alkotmányos önazonossági faktumnak*” tekintendő.
155 A korona és a Szent Korona-tan rövid társadalompszichológiai elemzését (például: „úgy tölti fel lélekkel az »állam szürke testét«, hogy nem személyteleníti el az intézményeit, a területi-történeti jogfolytonosság biológiai/etnikai esetlegességeit (például a tulajdonviszonyokat is) a szakrális kötöttség folyamatosságával helyettesíti” stb.) Lásd Lányi Gusztáv: Békecsászár/király és/vagy alkalmatlan politikai vezető? Történelmi szociálpszichológiai elemzés IV. Károlyról. *Valóság,* 2022/6, 37–40.
156 Kocsis István szövegezése, Csomor Lajos, Molnárfi Tibor és Szigeti István munkáira utalva. Kocsis (19962): i. m., 104.

parlamenti elhelyezése után egyes hívő látogatók keresztet vetettek, és vetnek ma is a golyóálló üveg előtt, akkor talán ebből az artikulálatlan kettősségből – a korona tárgyi és „személyi” voltából – éreznek át valamit. A fogalmi rendetlenség ellenére a „szuverenitás alanya” tehát a személyként elképzelt Szent Korona, vagy (egyes megfogalmazások szerint) az abban reprezentált, ugyancsak személyként, s még ma is organikus fogalmi keretekben elgondolt állam.

E korona *tagjai* a király és a nemesség, majd a választójoggal rendelkező „polgárok”, egy archaizáló, suta kifejezéssel: az „országlakososok”. „A király – amint Conchánál láttuk – azáltal lesz a szuverenitás legfőbb részese, hogy […] [a szent] korona külső jelképével felruháztatik, a polgárok [pedig] azáltal, hogy annak tagjaivá válnak, régente a nemesség, ma [1891-ben] a választói jogok által.” Kijelenthető ezért, hogy a „Szent Korona szuverenitása” mögött egy *megosztott alany* áll: a szuverenitásnak „a fejedelem [király] és az országgyűlés a közös birtokosai”, s e két szerv „osztozik” a hatalomban.[157]

Azért, hogy ne kelljen feltenni a rousseau-i kérdést: meg lehet-e osztani egyáltalán a főhatalmat anélkül, hogy megszűnjön főhatalom volta, a mai elméletek úgy fejezik ki az alany e megosztottságát, hogy a Szent Korona-tan egyik tétele „a mellérendelt hatalomgyakorlás elve és gyakorlata”.[158] Eszerint a Szent Korona tagjai osztoznak a hatalmon.

Ezt az osztozást az abszolutizmus, zsarnokság és önkényuralom kizárásaként szokás értékelni: „Mind a fejedelmi abszolutizmus, mind a korlátlan […] népuralom illegitim” – fogalmazott az imént idézett szerző tizenkét évvel korábban.[159] Ezt nyilván nem empirikus tételként vagy a magyar történelemre vonatkozóan megállapított történetszociológai tényként értette, hanem kívánalomként és a legitimitás feltételeként, *norma*ként fogta fel. Egy másik szerző ugyanezt *logikai összefüggés*ként magyarázza: „mivel [a tan szerint] *csak a Szent Korona bírhatja a hatalom teljességét*”, e tanból „értelemszerűen következik, hogy teljhatalom egyes embert vagy egyes csoportot nem illethet meg, csak a politikai nemzet összességét, amely összesség csak a Szent Koronában van jelen, csak a Szent Korona által nyilvánul meg”.[160] S ha valaki ennek garanciájára lenne kíváncsi, akkor a tan híveitől azt a választ kapja, hogy e megosztottság a biztosíték maga – hiszen ez hatalommegosztás.

157 Lásd Concha (1891a): i. m., 58.

158 Lásd Tóth Zoltán József: A Szent Korona-tanról ma – Ma? In: Téglási (szerk.) (2011): i. m., 163.

159 Tóth (1999): i. m., 276.

160 Kocsis (19962): i. m., 98. Akár logikai összefüggésként, akár normaként kezeljék is a tan e követelményét, az igen könnyen nehézségekhez vezet. Példának okáért kérdéses lehet, hogy miként értékelendő az a 13 év, amikor I. Ferenc az 1811/1812-es országgyűlés után – a történelmi alkotmány tiszteletét ígérve – 1825-ig nem hívta össze a rendeket (vagyis nem engedte megszólalni a Szent Korona tagjait), s különböző leiratokkal, a politikai rendőrséggel és hasonló eszközökkel kormányozta Magyarországot. Lásd ezzel kapcsolatban Eckhart Ferenc álláspontját, valamint annak Kocsis István által adott szenvedélyes, bár fogalmilag nem feltétlenül helyes bírálatát. Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Politzer, Budapest, 1946,194–199. és Kocsis (19962): i. m., 225–228.

(2) A Szent Korona szuverenitásának fenti elgondolása többek szerint egy sajátos *hatalommegosztást* is jelent, sőt, a Szent Korona-tannak – mint mondják – „a hatalommegosztás a lényegi eleme".[161]

Ez a hatalommegosztás azonban – tegyük hozzá rögtön – még ha létezik is, nem azonos azzal, és nem is olyan, mint amit Locke, Montesquieu, Constant vagy Madison és követőik kigondoltak, s amit aztán a nyugat-európai és észak-amerikai modern államok így vagy úgy megvalósítottak. Vagyis nem a politikai közösségekben ellátandó fő funkciókhoz[162] igazított államhatalmi ágak, majd az egyéb, olykor az államon belüli, máskor azon kívüli hatalmi tényezők viszonylagos szeparációján, kívánatos viszonyaik kialakításán, s e rendszer intézményesítésén alapul, amikor is azt feltételezik, hogy az elválasztott elemek ellenőrzik, kiigazítják és korrigálják egymást, ám végül mégis az egész célját szolgálva együtt maradnak, azaz nem bomlasztják fel az államot.

A magyar elgondolások szerint ezzel szemben a Szent Korona-tan hatalommegosztási „rendszer[e] túlmutat a klasszikus hatalommegosztás […] hatalmi ágain",[163] többek között azért, mert a hatalommegosztás itt a hatalomátruházás folyománya.[164] A legfontosabb különbség mindazonáltal az, hogy fókusza nem a szeparáció, hanem az együttműködés. Ezt Tóth Zoltán József például így fogalmazza meg:

> *„A koronázással a nemzet vonja be (akár a választott, akár a dinasztikus jogon trónra lépő) királyt a hatalomba. […] Ezzel a király azt fogadja el, hogy a hatalmat a nemzettel együtt gyakorolja, és törvénytelen, ha a jogokat vagy a szokásokat önhatalmúlag el akarná vonni. A megosztott hatalom minden hatalmi területre, ágra vonatkozik. A király az elsődlegesen mellérendelt és nem alá-fölé rendelten gyakorolja a hatalmat a nemzettel a végrehajtásban, a bíráskodásban, a törvényhozásban."*[165]

A hangsúlyozott *együttműködés* és a hatalom – normaként felfogott vagy logikai összefüggésként magyarázott – *együtt gyakorlása* miatt alighanem redundáns minden olyan gondolat, amely – miként az idézett – az államhatalmi ágak szeparációjára és egymás ellenőrzésére épülő elméletet vagy annak valamely elemét (például a törvényhozás, végrehajtás, bíráskodás vonatkozásában) utólag „rávetíti" a Szent Korona-tanban jelzett hatalommegosztásra. S itt nemcsak arról van szó, hogy a bírói hatalom példának

161 Lásd például Hollósi: i. m., 339–345.

162 Ezeket jogászi fogalmakkal jelezve: normaalkotás, normaérvényesítés (végrehajtás), normamegállapítás (ítélkezés, igazságszolgáltatás) – a politikai közösségekben, vagyis az államokban ellátandó egyéb fő funkciókat – kormányzás, ellenőrzés, jogvédelem stb. – itt nem is említve.

163 Tóth (2011): i. m., 163.

164 Mint fentebb láttuk, részben emiatt jut ezekben az elméletekben döntő szerephez a *Tripartitum*nak a Szent Korona tagjai közötti „viszonos átruházásról és kölcsönös *kapcsolatról*" szóló passzusa (I. rész 3. cím, 6–7. §-k), amit Concha Győző *„közös"* hatalomgyakorlásként értelmezett.

165 Tóth Zoltán József: Az Államfő – A 10. századtól 1848-ig. In: Horváth Attila: *Magyar állam- és jogtörténet*. NKE Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014, 67–68.

okáért egyáltalán bevonható-e ebbe az összefüggésbe,[166] hanem arról is, hogy a „három hatalmi ág” felemlegetése az eredeti rendszer utólagos, legitimációs célt követő dekorációja.[167] Ez utóbbit mondhatjuk úgy is, hogy az organikus államelméletek lacikonyháján sütögetett disznótoros után desszertként nem szokás mandulás habcsókot: *macaron*t rendelni; ám mindig akadnak, akik ezt teszik.

S ha az ezzel járó fogalmi zavar a középkorra vagy kora újkorra nézve, és más okokból, esetleg tolerálható is –, mint amikor például Biró Zsófia „a király és a nemesség közti hatalommegosztást” egyfajta „rendek közötti hatalommegosztásként” vagy „gyakorlati, rendi hatalommegosztásként” értékeli[168] –, az egészen biztosan nem keverhető össze a modern európai államfejlődés hatalmi ágak szerint intézményesített hatalommegosztásával.

Az ilyen és ehhez hasonló fogalmi zavarokat azért kell elviselnünk, hogy kijelenthető legyen: a Szent Korona az itt szóba jövő hatalommegosztás révén „*az alkotmányosság megtartásának*” „*legfőbb garanciája*”.[169] Ezt a racionális gondolkodás keretei között még elképzelni is nehéz, ezért kijelenthető, hogy a hatalomnak a korona tagjai közötti megosztása vagy megoszlása végső soron pusztán elvi deklaráció, vagy a fent jellemzett dekoráció.

(3) A most vizsgált szuverenitáselmélet változásainak egyik fejleménye, hogy amikor a korona tagjainak tekintett eredeti tényezők („a király és a nemesség”) egyikének körét 1848-ban, majd 1867 után kiterjesztették a nem nemeseknek minősülő állampolgárokra is, és létrehozták a „politikai magyar nemzetet”, akkor ez – miközben az első tényezőre gondolva sosem beszéltek *fejedelmi* szuverenitásról, a másik oldalon – a koronaszuverenitás és a *nemzeti* szuverenitás fogalmilag differenciálatlan összekapcsolódásához vezetett.

Concha fogalmát („országgyűlésileg szervezett államtagok”) néhány éven belül teljesen elfeledték, Kmety zavaros megfogalmazása (a Szent Korona az „igazi souverain

166 Ez ügyben Concha Győző elmélete különös figyelmet érdemel. Lásd erről további, itt nem tárgyalható részletekkel Koi Gyula: Concha Győző elmélete a hatalommegosztásról. *Pro Publico Bono–Magyar Közigazgatás*, 2018/3, 168–186.

167 Látszólag nem követi el ezt a hibát Kocsis István, aki így fogalmazott: „A Szent Koronában mint az államhatalom alanyában egyesülnek a végérvényesen megosztott törvényhozó és végrehajtó hatalom részesei: a mindenkori király és a mindenkori politikai nemzet.” Utólag persze ő is hozzáteszi ehhez, hogy „*a legfelsőbb bírói hatalom is a Szent Koronát illeti*”. Kocsis (19962): i. m., 14. és 16.

168 Biró Zsófia: *A bírói hatalomgyakorlás megoszlása a tradicionális magyar jogban.* PTE ÁJK–Novissima, Pécs, 2023, 47., 48. és 165. Talán a most jelzett fogalmi zavar megnyilvánulása ugyanakkor, hogy a kötet címében szereplő „hatalomgyakorlás megoszlása” kifejezés a kötet alapjául szolgáló dolgozatban még „hatalommegosztás” volt. Vö. Biró Zsófia: *Hatalommegosztás a történeti alkotmány fényében* – bírói hatalom a magyar tradicionális jogban. Pécs, PhD-dolgozat, 2022. Ezt pusztán azért említem, mert szociolingvisztikai szempontból érdekes, hogy a konzervatív, s azon belül az organikus államelméletekben szóba jövő hatalmi tényezők vonatkozásában ennek hívei mindig is szívesebben beszéltek „hatalom*megoszlás*ról” („-megosztás” helyett); vö. Concha (1892): i. m.

169 Kocsis (19962): i. m., 14. és 16.

nemzetszemély") sosem terjedt el, Timon Ákos azonban a lehető legegyszerűbb fogalmat, a „nemzetet" tette meg a Szent Korona egyik tagjának, és – a nacionalizmus évszázadának végén – ez a megoldás lett a befutó. A 20. század elejére általánossá vált a meggyőződés, hogy a korona tagjai „a király és a nemzet", amikor is az előbbit az utóbbi emeli a helyére; a két világháború közötti korban pedig az is, hogy a Szent Korona-tan a *nemzet* szuverenitását mozdítja elő, hogy alanyi szempontból a *nemzet*szuverenitás a legértékesebb szuverenitásforma (helyesebb a *nép*szuverenitásnál is),[170] s hogy „a magyar közjog […] a nemzetszuverenitás elvén épül fel".[171]

Az érvek fejtegetésekor kevesen törődtek a *tények*re utaló szociológiai kérdésekkel, mint például azzal, hogy a *Bíró előtt* című életképen (Bihari Sándor, 1886) az eltörött hegedű miatt panaszkodó: kérő és könyörgő cigány és az általa reprezentált népcsoport odafért-e már a „jognak az asztalához", amiről Petőfi beszélt; hogy 1922 és 1935 között a megszerezhető országgyűlési mandátumok közel 80 százalékának sorsát a vidéken (1938-ig) nyíltan szavazó, így véleményüket autonóm módon kifejezni nem tudó magyar parasztok „döntötték el"; vagy hogy az 1938-tól bevezetett zsidótörvények és rendeletek alapján kialakított vallási, majd faji alapú diszkrimináció révén százezrek legelemibb jogait korlátozták, előkészítve a későbbi deportálásokat is. E csoportokról a büntetlenség reményében kijelenthető, vagy gondolható volt, hogy nem részei a nemzetnek.

Ez azért is történhetett, mert mindent összevetve a szuverenitás alanyának problémája a koronatanban nem ténykérdés, hanem még akkor is a hatalom legitimációs *forrásának* megjelölésével áll kapcsolatban, amikor a hatalom *alanyának* tényleges identifikálásaként jelenítik meg. A magyar köz- és közjogi gondolkodás sosem tisztázta a nemzetszuverenitás kétféle elgondolása[172] szerinti fogalmakhoz való viszonyát, s így

170 Az emelletti szenvedélyes érvelést lásd Molnár Kálmán: Államelméletek lecsapódásai a tételes alkotmányjogban. In: Mártonffy Károly (szerk.): *Fejezetek a közjog és a közigazgatási jog köréből – Némethy Károly emlékkönyv*. Pallas, Budapest, 1932, 31–37.

171 Vö. Buza László: Magyar közjog (részletek). In: Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 166.

172 E kétféle elgondolás a következő. A nemzetszuverenitás eredetileg azon a francia alkotmányjogi gondolkodásból a forradalom alatt kibomló nézeten alapul, hogy a népet az alkotmány és a jog által való megszervezettség teszi nemzetté, s ez – a rousseau-i értelemben vett néppel ellentétben – a főhatalom forrása lehet. „Minden szuverenitás lényege szerint a nemzetet illeti. Sem testület, sem egyén nem gyakorolhat semmilyen hatalmat, amely kifejezetten nem ebből ered" – fogalmazott *Az ember és polgár jogainak deklarációja* (1789). Lényegében ugyanez fogalmazódott meg az 1791-es alkotmányban is: „A szuverenitás a nemzetet illeti, és sem az emberek egy csoportja, sem egyetlen személy nem igényelheti annak gyakorlását. A nemzet, amelytől minden hatalom ered, csak közvetve gyakorolhatja a szuverenitást." A 19–20. században ezzel szemben, főleg a nemzetállamok korának soknemzetiségű és birodalmi jellegű államaiban (jellegzetesen a közép- és kelet-európai országokban) az ottani nemzetek származási, nyelv-, kulturális, történelmi vagy sorsközösségként stb., majd politikai közösségként gondolták el és azonosították önmagukat, s ebbéli minőségükben kértek részt valamely állam hatalmából. A nemzet ez esetben nem a szuverenitás legitimációs forrása, hanem az állami hatalom egy csoportként azonosított gyakorlója, birtokosa, igénylője stb.

azt sem, hogy Szent Korona-tan *nemzet*szuverenitásában a „nemzet” vajon *legitimációs forrás*t jelent-e, vagy inkább az államhatalom egy *csoportként* azonosított gyakorlóját, birtokosát, esetleg igénylőjét.

E tisztázatlanság mellett a karaván feltartóztathatatlanul haladt tovább akkor is, amikor a „Szent Korona szuverenitása”-gondolatot megpróbálták összeegyeztetni a *népszuverenitás*sal is. Erre már az 1930-as években kísérlet történt. Buza László – aki talán pozitivizmusa, talán személyisége miatt mindig is könnyen „meglátta” a realitások követelményeit – így fogalmazott: „Jelenlegi [1938/1939-ben létező] közjogunkban […] abból a körülményből, hogy a kormányzó és a felsőház nem a képviselőházzal egyenrangú tényezője a törvényhozásnak, megállapítható, hogy bizonyos eltolódás következett be a nemzetszuverenitástól a népszuverenitás irányában.”[173]

Ez az „eltolódás” aztán a Szent Korona-tan 1990 utáni másod-, majd 2010 utáni harmadvirágzása idején folytatódott. Zétényi Zsolt például – miután tudatta olvasójával, hogy a nemzet hatalmának „hordozója” a Szent Korona, a Szent Korona hatalmának „forrása” pedig a nemzet – a gondolatmenet végén meglepetésszerűen azt közölte: „A világi hatalom forrása a nemzetté szerveződött nép.”[174] Ezek után – gondolom, ugyancsak a hatalom forrásának megjelöléseként, s nem alanyának identifikálása céljával – oda konkludált, hogy „a Szent Korona-tan a nemzetszuverenitássá nemesedett népszuverenitás alapján áll”.[175] Szép szavak!

Az ilyen deklarációkat és a hasonló üzeneteket megfogalmazó történeti elemzések[176] reakciójaként megszületett persze az ellenvélemény is. Még ha a szuverenitás tekintetében „zavarba ejtően nagy [is] volt [s ma is nagy] az eltérés a magyar közjogi gondolkodás és a valóságos alkotmányos helyzet között”,[177] a történeti alkotmánynak „az állami főhatalmat megszemélyesítő Szent Korona közjogi szerepére épülő szuverenitástana […] – fogalmazott Szente Zoltán – nem fér össze a népszuverenitás elvével […]”, illetőleg „*nem egyeztethető össze a modern alkotmányossággal;* azzal az európai konstitucionalista hagyománnyal, amelynek számos jegye az új Alaptörvényben is megmaradt”.[178] Kérdés ugyanakkor, hogy a Szent Korona-tan és a népszuverenitás összekapcsolhatóságát

173 Buza László: Magyar közjog (részletek). In: Schweitzer–Szente (szerk.): i. m., 166. (a kéziratos szöveg szórendjének értelemszerű korrekciójával). A szöveg a szerző 1938/1939-es tanévben tartott előadásai alapján készült, ezért több mint különös, hogy Buza e vázlatban azt írja: „*Magyarország államformája, míg egyrészről monarchikus, másrészről Magyarország a modern demokratikus államok kategóriájába tartozik, tehát demokratikus monarchia.*” Búza: i. m., 173.

174 Zétényi Zsolt: Magyarország Szent Koronája. In: Tóth (szerk.) (2004): i. m., 489. és 490. A 2010/2011-es alkotmányozási helyzetben ehhez hasonlóan, vö. Zétényi Zsolt: A történeti alkotmány időszerűsége (2010 adventjén). In: Téglási (szerk.): i. m., 50.

175 Zétényi (2004): i. m., 494. (kiemelés csak itt).

176 Például Bertényi Iván: A „népszuverenitás” jelentkezése I. Ulászló 1440. júliusi királlyá koronázásánál. In: Téglási (szerk.): i. m., 86–91.

177 Vö. Szente (2011): i. m., 2.1.

178 Szente (2019): i. m., 7.

megkérdőjelező vélemény alátámasztásához elegendő-e az, hogy a szokásokhoz igazodva nem szociológiai tényekre hivatkozunk (például annak kijelentésével, hogy bizonyos csoportokat a gyakorlat *de facto* nem tekint a „nép" részének), hanem a tan *történeti* értelemben ténylegesen ellátott *funkciójára*.[179]

(4) Az alapkérdést illetően, hogy ti. a „Szent Korona szuverenitása" kapcsán kifejtett nézetek vajon milyen szuverenitáselméletnek tekinthetők, olykor kitérnek olyan összefüggésekre is, amelyek (a) a Szent Korona-tan részei, de valójában nem állnak tartalmi kapcsolatban a korona szuverenitásával; amelyek (b) csak részleges kapcsolatban állnak vele, és amelyekről *(c)* azt állítják ugyan, hogy abból következnek, de ezt nyilvánvalóan tévesen teszik.

(a) Az első esetre példa a *jogfolytonosság* követelménye és a „törvénysértésre jog nem alapítható" elv érvényessége,[180] ami a tan fontos kérdése ugyan, de tartalmi értelemben nem a „Szent Korona szuverenitása"-fogalommal,[181] hanem az állami szuverenitás[182] problémájával áll kapcsolatban.

A második esetre az államforma meghatározása lehet példa, amennyiben annak formális deklarálását tekintjük a kérdés lényegének. E tekintetben az egyik oldal azt állítja, hogy a „monarchikus államforma" a „történeti alkotmány állandó értékei és intézményei" közé tartozott és tartozik,[183] s „Magyarország történeti alkotmányának egyik meghatározó tartópillérét a monarchikus államforma jelentette", aminek következtében

179 Például: „[…] a Szent Korona-tan egyik alapvető funkciója épp az volt, hogy megakadályozza a népfelség elvének elismerését, s az annak megfelelő hatalmi szerkezet kialakítását – például az általános választójog biztosításával." Szente (2011): i. m., 2.1.

180 Ezt számos szerző tárgyalja. Az 1920 utáni irodalomból, példaként, lásd Buza László: A jogfolytonosság. *Új Magyar Szemle*, 1921/3, 268–272.; Kolosváry Bálint: A jogfolytonosság gondolata. *Társadalomtudomány*, 1926/3, 161–167.; Egyed István: Jogfolytonosság. *Jogállam*, 1926/6, 320–322.; Molnár Kálmán: A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége. Társadalomtudomány, 1931/1–2, 121–122. Polner Ödön: Jogfolytonosság és ideiglenes alkotmány *Jogállam*, 1931/3–4, 144–150.; a korszakra vonatkozóan Schweitzer (2017): i. m., és Wiener György: Jogfolytonosság és megszakítottság a történeti alkotmányosság rendjében. *Közjogi Szemle*, 2017/3, 22–32. Az 1945/1946-os változásokra nézve vö. Kukorelli István: Az 1946. évi I. törvény közjogtörténeti jelentősége és az alkotmányos jogfolytonosság. *Acta Humana* [új folyam], 2017/1, 21–26. Az 1990 utáni kérdésekre lásd Kocsis (19962): i. m., 276–288.; Balogh Sándor: A Szent Korona és a jogfolytonossága ma. In: Fáy (szerk.): i. m., 175–182. és Tóth (2013): i. m., 282–293.

181 Ezzel ellentétes nézetként lásd Vass: i. m. és Kopyś: i. m.

182 Ezen azt értem, hogy sokan – elméleti alkotmányjogászoktól az Alaptörvény Nemzeti hitvallása deklarációjának megszövegezőjéig – *„az ország idegen hatalmak általi megszállásának"* valamely általuk kiválasztott időtartamát (például a manapság leghangosabban emlegetett 1944. március 19. és a 1990. május 2. közötti időszakot), mint a teljes és abszolút állami szuverenitás hiányát vagy korlátozott voltát tekintik a történeti alkotmány szempontjából vett jogfolytonosság megszakadási idejének, amire a (Vörös Imre kifejezésével élve, vö. *Jogtudományi Közlöny*. 2016/10, 499.) a történeti alkotmány *„esszenciális elemének"*, a Szent Korona-tannak reagálnia kell. Fentebb jeleztem, hogy nem osztom ezt a korszakolást, s úgy vélem, hogy a történelmi Magyarország, a magyar történeti alkotmánnyal együtt, 1918/1920-ban szűnt meg, s már 1920-ban egy új állam keletkezett. Ehhez kiegészítő esszéisztikus adalékként lásd Kristóffy József: *Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890–1926*. Wodianer F., Budapest, 1927, különösen 725–854.

183 Szente (2019): i. m., 6.

„a köztársasági államforma puszta felvetése implicit módon a történeti alkotmány konstrukciójával való szembefordulást is magában foglalta”.[184] Ehhez további szempont, hogy a Szent Korona nem volna képes „kifejezni” Magyarország alkotmányos állami folytonosságát, ha egyszer a monarchiával, máskor meg a köztársasággal kellene összeegyeztetni. A másik oldal ezzel szemben úgy véli, vagy legalábbis azt mondja, hogy „*a Szent Korona szuver*enitására alapuló magyar történeti alkotmány [jelenleg] köztársasági államformában […] is tud működni”,[185] s bár „a teljes jogfolytonosság helyreállítása a cél”, amelynek része a királyság helyreállítása, ezt azonban csak fokozatosan lehet megtenni, s nehezen képzelhető el, hogy „a jelenlegi [2010-es] köztársasági államforma azonnal átváltson királyságra”.[186] E kérdés megítélését az Alkotmánybíróság 22/2016. (XII. 5.) AB határozata kifejezetten pikánssá tette, amikor is a köztársasági államformát mint „ma általánosan elfogadott alkotmányos értékeket” a történeti alkotmány azon „vívmányai” egyikének minősítette, „amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik”.

Az itt felvetődő problémák nagy része ugyanakkor elenyészik, ha a kérdést nem az államforma formális deklarálásának szintjén, hanem annak *valósága* alapján ítéljük meg. Így szemlélve ugyanis Magyarország államformája – mint megpróbáltam kimutatni[187] – a két világháború közötti korban ugyanúgy „köztes jellegű” volt, ahogy ma [e sorok írásakor, vagyis 2026 elején] is az. Akkor a monarchia felől hajlott a köztársaság felé, ma fordítva. A magyar állam formája Adolf Merkl szerint például 1925-ben formailag monarchia volt ugyan, de „*ténylegesen a köztársasági államformájú államokéhoz* [volt] *hasonló*”; Csekey István pedig 1937-ben úgy fogalmazott, hogy az „tartalmában a királyság felé törekedett”, valójában azonban „*a köztársaság formáival erélyesen szakítani nem tudott*”.[188] Az államforma e köztes jellege napjainkra újra kialakult, de az eredmény a másik irányból állt be: 2023-ban – fogalmaztam akkor – Magyarország egy „republikánus eszményektől eltávolodott […] *monokratikus elemekkel vegyített,* vagy *»monokráciába hajló« köztársaság*” volt,[189] vagyis nem volt valódi köztársaság. A helyzet azóta nem változott. Ilyen körülmények között a Szent Korona államforma-meghatározó vagy nem meghatározó jellege – ahogy szlengszerűen mondani szokták –

184 Schweitzer Gábor: „A királysági államforma [...] megszakítás nélkül van érvényben.” Az államforma kérdése a történeti alkotmány időszakában. *Közjogi Szemle*, 2025/3, 1.

185 Tóth Zoltán József: Élet a Szent Korona jegyében – *A magyar értékekre épülő társadalom.* Hun-idea Szellemi Hagyományőrző Műhely, Budapest, 2010, 70.

186 Tóth (2010): i. m., 76–77. A szöveg folytatása: „*Ezt a kérdést szerintem nyugodtan rábízhatjuk a Gondviselésre, a szakrális király személyét illetően is*.”

187 Takács (2023): i. m., 427–506.

188 Az idézetek forrását lásd Schweitzer (2025): i. m., 6–7. A szemléltető idézetek bőven folytathatók.

189 Takács (2023): i. m., 496. Hasonlóan Takács Péter: Államforma. In: Jakab András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* [IJOTEN] (http://ijoten.hu**)**. ORAC–TK Jogtudományi Intézet, Budapest, 1923. [96] (letöltés: 2026.03.15.).

a „felejthető dolgok" közé tartozna. Azért nem feledkezünk meg róla, mert folyamatosan provokálva vagyunk: a legutóbbi szimbolikus térfoglalási akció[190] keretében a korona 2000. január 1-jétől pont azon a helyen, a parlamenti épület kupolacsarnokában lett kiállítva egy nitrogéngázzal töltött golyóálló üvegkalitkában, ahol 82 évvel azelőtt az első magyar köztársaságot proklamálták.[191]

A fenti harmadik lehetőségre példa a következő: „a Szent Korona szuverenitásából […] következik – olvashattuk egy helyen 2010/2011-ben – a [Szent Korona-tan] negyedik alapelv[e]. Ez az *értékrend elve* […][az], hogy létezik olyan értékrend, amely nem vitatható, hanem követendő […]",[192] vagyis abszolút értékeket is tartalmaz. Ez teszi lehetővé – fejtegette a szerző – a közjóról való beszédet, az igazságosságot, és az alkotmányban foglalt emberi jogok „valós tartalmának" érvényesülését. Jogi eszközökkel való érvényesítésük lehetőségét persze, amint az várható, egy *autoriter jogfelfogás* biztosítja: „Az alkotmányban foglalt emberi jogoknak csak akkor van valós tartalma – olvashatjuk –, ha a fogalmak mögött megkérdőjelezhetetlen az értelmezés, az értékorientált jogalkalmazás, valamint [ha] a jogok, hozzá[juk] mérhető és jól körül írható, számon kérhető kötelezettségekkel párosulnak." Az értékorientált gondolkodással szemben kicsit méltánytalan, hogy ezt az autoriter jogfelfogást a szerző nemes egyszerűséggel a természetjoghoz köti, s azzal zárja fejtegetéseit, tévesen, hogy az abszolút értékeket tartalmazó értékrendet megjelenítő „jogrend természetjogi alapokon áll".[193]

A konkrét tévedés cáfolata helyett inkább arra utalok: semmi sem szól amellett, hogy ezek az elvek vagy tételek egyfelől bármilyen logika alapján is a „Szent Korona szuverenitásából" következnének. Másfelől viszont az értékpluralizmust értéktelennek tekintő okfejtések nem véletlenül, bár bizonyos értelemben váratlanul, lesznek az érvelés részei. Stílusosabban fogalmazva: annyiban váratlanul kerültek elő, hogy az égből pottyannak alá.

(5) Már utaltam rá, hogy Magyarország Szent Koronáját sokan Isten égi és földi birodalma összekapcsolódásának látják, ami így valamilyen értelemben *Isten országá*nak része. Ugyanezt mások azzal fejezik ki, hogy a magyar nemzet nem is a pápától, hanem egyenesen Istentől kapta a Szent Koronát. Akárhogy is volt, e megközelítés elsősorban azok számára gyümölcsöző, akik – a *történeti* és a *szakrális* narráció összekapcsolásával – úgy gondolják: az „angyal hozta korona" valójában egy „újszövetségi frigyláda", vagy legalábbis azzal áll kapcsolatban.[194] A kiinduló állítás ez:

190 A korábbi szimbolikus térfoglalásokról lásd Vörös Boldizsár: Két szimbolikus térfoglalási akció – A magyar köztársaság kikiáltása 1918-ban és ellenünnepsége 1919-ben. Állam- és Jogtudomány, 2019/3, 78–89.

191 Lásd erről Takács (2023): i. m., 11–12. és 477–479.

192 Tóth (2011): i. m., 164.

193 Tóth (2011): i. m., 165.

194 Az „újszövetségi frigyláda" teológiai értelemben Szűz Mária, aki méhében hordozta Jézus Krisztust, az új szövetség közvetítőjét; a Szent Korona-tan képviselői azonban olykor magát a koronát tekintik annak.

„*A Szent Korona a közjogi utalásokban is, mint személy és nem csupán [mint]* tárgy, *[mint] egy kiemelkedő jelentőségű ékszer* [van jelen], *hanem Szűz Mária koronájaként a Szent Szűz szuverenitását megtestesítő »élő« tárgy*[ként is], *mert az államhatalom, a főhatalom alanya, a szuverenitás letéteményese a Szent Korona (iurisdictio, vel ditio Sacrae Regni Coronae).*”[195] Másutt rövidebben és gördülékenyebben: „*A Szent Korona a Szűz Anya, mint a Világ és Magyarország királynőjének koronája.*”[196]

A szemantikai és szintaktikai szempontból kicsit „zötyögős”, ezért betoldásokkal javított megfogalmazás háttere és forrása – a szerző adott helyen olvasható közlésével szemben[197] – a Hartvik-legenda, amely arról számolt be, hogy halála közeledtét érezve Szent István Nagyboldogasszony ünnepén, 1038. augusztus 14-én az „örökszűz istenanya, Mária” gyámsága alá helyezte, vagyis oltalmára bízta magát, egyházát és királyságát. Sokan úgy mondják: felajánlotta Szűz Máriának a koronát, s a koronában mint jelképben az egész országot és népe sorsát.

E legenda, mint minden legenda, többről szól annál, mint amit a szavak mondanak. Bármit is gondoljunk a szóban forgó történeti elképzelés ténybeli alapjairól vagy teológiai összefüggéseiről, aszerint a korona nemcsak egy alkotmányos rend nélkülözhetetlen eleme, hanem egy *küldetés kifejezője* is: annak jelzése, hogy a magyarságnak üdvtörténeti feladata van.

A korona e „különös jelentősége a magyar történelemben – hangsúlyozza ugyanaz a szerző egy másik kontextusban – már Szent István uralkodásának kezdetétől nyilvánvaló. A korona kérése (vagy visszakövetelése)[198] – majd a koronán keresztül az ország és az összes országlakos háromszoros felajánlása a Szűz Anyának, az addigi magyar hitvilág kiteljesítése és a Szűz Anya birtokába kerülése Krisztus visszatértéig – önfeláldozó sorsunkban védelem a pusztulás ellen; Isten végtelen szeretetének kinyilvánítása.”

A kézzel fogható tárgyban, a koronában üdvtörténeti szempontból a *Gondviselés* van jelen, mely „*szimbóluma és beteljesítője annak a* magyar küldetés*nek, feladatnak, hogy* [a] szkíta népek utódaként *a Vízözön korától, Nimród és Attila örököseiként, a magyarság*

195 Tóth (1999): i. m., 275.

196 Tóth (2010): i. m., 19.

197 Az imént idézett 1999-es szöveghely forrásaként Tóth egy „K. G.” monogrammal megjelent írásra utal (lásd Tóth [2010]: i. m., 5. sz. jegyzet), ám annak szerzőjeként – tévesen – Kiss Gézát jelöli meg, akit valószínűleg a nagyszebeni születésű jogásszal azonosít, Kötsky Gábor helyett. (Kötsky Gábor egyébként Timon Ákos tankönyve joghallgatók számára készült kivonatának szerzője volt, aki egy idő után monogrammal jelentette meg könyvecskéjének újabb kiadásait. Vö. Kötsky Gábor: *A magyar alkotmány és jogtörténet compendiuma*. (Jogi compendiumok gyűjteménye XXI.) Grill, Budapest, é. n., majd 1913-tól „K. G.” szerzőmegjelöléssel: Grill, Budapest, 19133, 19184.

198 A kifejezés indoka: a legenda szerint itt valójában Attila elveszett koronájáról van szó.

és a magyar állam az örök igazságot és igazságosságot fenntartsa a világban".[199] A Szent Korona szuverenitása ezen értelmezés szerint e küldetés megfogalmazása is.

A történet következményei közismertek. Magyarország innentől *Regnum Marianum*: Mária országa vagy „Mária Királysága"; maga Mária pedig *Patrona Hungariae*: Magyarország védőszentje, másként a magyarok Nagyasszonya, Nagyboldogasszony, aki védelmezi, sőt olykor bizonyos értelemben kormányozza is az országot. Ezért vált ikonológiai szokássá Máriát karján a kisdeddel, fején a Szent Koronával, másik kezében a jogarral, lábainál vagy másutt az országalmával, esetleg magyar címerrel ábrázolni.

A történet szinte csábít a romantikus félreértelmezésekre, egyeseket a túlzásokra is. S ha a jogászok nem tudnak ennek ellenállni, azt egy szekularizált korban szinte lehetetlen komolyan venni. Egyetlen példa. E felajánlással – szól az egyik értelmezés – Szent István

> „olyan *szerződést* hozott létre [sic!], amellyel a Magyar Királyságot Szűz Mária birodalmává tette. Magyarország tehát Mária országa lett, Regnum Marianum, ahol a *hatalmat* Szűz Mária *gyakorolja* [sic!], a Szent Korona pedig az ő szuverenitását testesíti meg. Ez azt jelenti, hogy Magyarországnak elismerték a *közjogi jogi személyiségét [sic!], és ennek szimbóluma a Szent Korona. I. (Szent) István Máriának történő ország-felajánlásának akkoriban tehát közjogi jelentősége is volt [sic!].* Egyrészről ezzel *deklarálta* [sic!], hogy Magyarország *szuverén állam* [sic!]. Nem függ sem a császártól, de még a pápától sem. Másrészről azzal, hogy *Magyarország Mária öröksége (hereditas) lett* [sic!], már nem a király magánbirtoka [sic!], hanem egységes ország, közjogi jogi személy, amelynek területét kötelessége mindegyik magyar királynak megvédelmeznie."[200]

E textust olvasva nehéz eldönteni, hogy az egyes fogalmak és állítások – szerződés „ég és föld között", Mária mint az állam*hatalom* gyakorlója, a „*közjogi jogi személyiség*" és annak elismerése, s így tovább –, a tudományosság legelemibb követelményei teljesítésének hiányában inkább ironikusak-e vagy bosszantók.

Megjegyzem, hogy a legendát az olvasók elismerését kiváltva is el lehet mesélni mai nyelven, személyes, hitbéli elkötelezettségeknek hangot adva, sőt, arra egy sajátos elméletet is felfűzve.[201] Az ilyen narráció a szerző hitének és a kifejtett elméletből előtűnő utópikus reményének[202] hitelessége (őszintesége) okán akkor is tiszteletet parancsol, ha a kifejtett elmélet megfontolásait és eredményeit tartalmilag vitathatónak tartjuk.

199 Tóth (2010): i. m., 19. és 55. (kiemelés csak itt).

200 Lásd Horváth (2020): i. m., 120. (kiemelések csak itt).

201 Lásd erre példaként Endrey Antal: *A korona országa – A Szentkorona-eszme történeti megvalósulása*. Magánkiadás, Tiszaalpár, 2002.

202 Például: „Rá fogunk döbbenni, hogy a Szent Korona legbensőbb lényege a szeretet. Isten és embertestvéreink iránt. És akkor ismét virágos kert lesz híres Pannónia. A Boldogasszony és az egymásra talált magyarság és testvérnépei boldog virágoskertje." Endrey: i. m., 137.

Végezetül arra utalok, hogy e „narratíva” sokak számára azért tűnik idegennek, mert nem vesz tudomást arról, hogy az európai politikai eszmék történetében a szuverenitás gondolata a modern társadalmak vallási-világnézeti megosztottságának megszüntetéséhez, s az abból eredő harc *pacifikálásához* kötődött. Maga a fogalom a francia vallásháborúk idején, négy évvel egy vallási okokból végrehajtott, több ezer ember életét követelő mészárlást, a Szent Bertalan éjszakát követően született, s lehetetlen volt nem úgy értelmezni, különösen a nantes-i ediktum kiadása után, mint az egymást gyilkoló emberek közötti béke megteremtésének eszközét. Bár lehet keresni magasabb igazoló elveit,[203] az isteni szuverenitás alapján lehet dekonstruálni államhoz kötődő fogalmát,[204] lehet beszélni az egyház szuverenitásáról[205] és így tovább, a szuverén hatalom rendje mégiscsak a világnézetileg plurális értékekre épülő, modern világ kikényszerített békéje. S ha valaki egy modernitás előtti legenda jegyében, legyen az bármilyen nemzeti hagyomány része, valamilyen vitathatatlan („nem vitatható, hanem követendő”) transzcendens értékre akarja visszavezetni e rendet, az ezt a békét bontja meg, viszályt és ellenségeskedést szít, s a „korona országát” harcok színhelyévé teszi.

* * *

Így ez a megosztottság egyike lesz azoknak az egyet nem értéseknek, amelyek a magyar királyi korona – Magyarország Szent Koronája – körüli nézetek terén immár századok óta ellentétekhez, ellenségességhez, sőt harcokhoz vezetnek. Ezért érdemes visszautalni a mottóként idézett gondolat szerzőjének egy másik megjegyzésére is. Edward Brown angol utazó ugyanis nemcsak a magyarok koronához való viszonyáról fogalmazott meg tanulságos gondolatokat, hanem a *nemzeti habitusunk* veszélyeivel kapcsolatban is fontos dologra figyelmeztetett. Azt írta:

„[…] *a magyarok a tudományok és a szabad művészetek elsajátítására elég ésszel, szorgalommal és jó tehetségekkel vannak fölruházva, mindaz*[on]által *sokkal inkább a harczban lelik örömüket, mintsem a tudományban*.”[206]

203 Példaként lásd Pethő Sándor: *Démosz vagy Deus? A szuverenitás két modellje a nyugati politikai gondolkodásban*. Osiris, Budapest, 2001.

204 Példaként vö. Maritain, Jacques: A szuverenitás fogalma. In: Takács Péter (szerk.): Államtan – *Írások a XX. századi általános államtudomány köréből.* Szent István Társulat, Budapest, 2003, 615–633.

205 Példaként lásd Erdő Péter: A szuverenitás és az Egyház. *Magyar Tudomány*. 2013/4. 383–391.

206 Brown: i. m.**,** magyarul Szamota (szerk): i. m., 310. Itt jegyzem meg, hogy e tanulmány végleges változatának megszövegezésében nagy segítséget jelentettek azok az észrevételek, amelyeket az első kézirati változat kapcsán Balogh Judit, Barna Attila, Máthé Gábor, Karácsony András, Rácz Lajos, Sólyom Péter és Szente Zoltán fogalmazott meg. Ezeket nagyon köszönöm; a szövegben maradt esetleges hibákért természetesen a szerző felel. Ugyancsak megjegyzem, hogy e tanulmány a "Magyarország történeti alkotmánya egykor és ma" című, OTKA K 143008. számú kutatási program része, és a szöveg bővebb változata várhatóan megjelenik a Schweitzer Gábor és Szente Zoltán által szerkesztett, Tanulmányok a történeti alkotmányról (2026) című kötetben.